

VIGILIA

1944 ÁPRILIS

TIZEDIK ÉVFOLYAM

TARTALOM:

SINKÓ FERENC:

A NÉPI IRODALOM ÉS A MAGYAR KATOLICIZMUS

SZEMLÉR FERENC: Versek

BERDA JÓZSEF: Versek

POSSONYI LÁSZLÓ:
A ragadozó

UJLAKI ÁGOTA: A csúnya ház

PAUL VALÉRY: Az ifjú párka,
Tündér, Nem igazi halott

ERDŐS PÉTER: Svábhegyi vers

BENEDEK MARCELL:
Thornton Wilder

RÓNAY GYÖRGY:
Napló könyvekről

VAJDA ENDRE: Vers

THURZÓ GÁBOR: SZÍNHÁZI KRÓNIKA

E L V E K É S M Ő V E K

RÓNAY GYÖRGY: Sik Sándor: Himnuszok könyve. **MAKAY GUSZTÁV:** Racine: Berenice. **MOLNÁR MIHÁLY:** Ignác Rózsa: Két élet. **VAJDA ENDRE:** Végh György: Viharok jönnek. **RÁBA GYÖRGY:** Az ifjúság klasszikusai. [Cervantes: Don Quijote. Mark Twain: Koldus és királyfi. Mándy Iván átdolgozásai.] **PAKU IMRE:** Baudelaire: Versek. **PAKU IMRE:** Györfy István: Magyar falu, magyar ház.

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

SZÉPIRODALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik minden hó 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre bel-
földön 24 P, félévre 12 pengő

Külföldön: Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 30 P

V á l l a l a t o k n a k
évi előfizetési díj 80 pengő

Egyes szám ára 2 pengő

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII. kerület, Sándor-tér 2. szám

Telefonszám: 13-14-10. — Postatakarékpénztári csekk számla száma: 20.668

Minden cikkért szerzője felelős — Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányokint
kapható minden könyvesboltban
és az IBUSZ pavillonokban

Laptulajdonos, felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. POSSONYI LÁSZLÓ

SINKÓ FERENC:

A NÉPI IRODALOM ÉS A MAGYAR KATOLICIZMUS

Sokszor az az érzése támad a figyelőnek, mikor azt a sok vitát, írást figyeli, amely nálunk eszmék, illetve többnyire jelszavak körül folyik, hogy börszén ténfereg. A börszén vagon-tételben árulnak búzát, kukoricát és egyéb árut, anélkül, hogy bármelyik is látta volna az alkudozók közül. A jelszavak körül dúló vitákban eszmék, gondolatok körül folynak szócsaták anélkül, hogy azok tartalmát pontosan ismernék a viaskodók. Az annyit emlegetett nemzeti gondolat, nemzeti egység, összefogás, keresztény magyarság, szentistváni gondolat, haladás és hagyományhűség, kultúrfőlény és vezető szerep valóban komoly eszmék és eszmények. Csak éppen mindenki másképpen értelmezi őket. Ez még nem a legnagyobb baj: súlyosabb az, hogy legtöbbször nem törődnek azzal, hogy mit vall a másik, az ellenfél. A legtöbb vitatkozót inkább érdekli az, amit ő maga képzel el az ellenfélről, mint maga az ellenfél. Innen van a sok Don Quijote típusú bajnok szellemi életünkben. A hadakozók nem valóságokkal viaskodnak, hanem elképzelésekkel, azzal a fantazmagóriával, amelyet kiki megteremt magának az ellenfeléről. Legtöbbször ezért komolytalanok oly sokszor a barátságok és szövetelek, ezért értéktelenek a dícséreték és ezért igazságtalanok a támadások és bírálatok.

A legtöbbet félreértett jelszó a népiség. Ahány ember használja, annyiféleképpen érti. Ha azokat a támadásokat figyeljük, amelyek a jelszót az úgynevezett urbánusok részéről érik, azt kell hinnünk, hogy a népi a városinak, a nyugateurópainak és a magas kultúrának a tagadását jelenti. A baloldal részéről nem egyszer olyan értelemben használják, mintha a népi a jobboldaliságot, a burkolt vagy nyílt fasizmust jelentené. Mások előtt viszont úgy jelenik meg, mint valláspótló világnézet. Vannak, akik tipikusan protestáns, sőt antikatólikus megnyilvánulást látnak benne. Egyesek szociológiai és politikai alapon az új német eszmék utánzásának tartják. Egyetlen egyben azonos a sokféle változat: lényegében mindegyik ködös és bizonytalan.

*

A vitáktól függetlenül, ugyancsak többféle értelemben használja a népi jelzót a közhasználat és a szakirodalom. Más a népi és a népi tartalma a politikai szakirodalomban, a szociológiában, más a szépirodalomban és a kultúrbolesletben. Ez önmagában még ugyancsak érthető volna, hiszen a politikában és a szociológiában a népi szükségképpen formát, keretet jelent, az irodalomban és a kultúrbolesletben tartalmat s tartalomhordozót. A baj az, hogy a szaktudományok sem vesznek egymás eredményeiről és megállapításairól tudomást. A szociológus sokszor elfelejti felvetni a kérdést, vajjon a népi valóban semmi

egyéb-e, mint társadalmi képlet, keret és helyzet, s nem figyel rá, hogy a népi gondolatnak sajátos értelmezése található a magyar szép-irodalomban, hogy sajátos multja van e gondolatnak, melyben sajátos törekvések jelentkeznek lassanként két évszázada. Aki pedig figyelmen kívül hagyja a népi gondolat történeti multját, valóban nem láthat benne egyebet, mint a német nemzetiszocializmus magyar vetületét, leszűkített osztályszemléletet, mely indokolatlanul és jogtalanul akarja a parasztság körére lecsökkenteni a magyarság fogalmát. Ugyanakkor természetes, hogy az, aki nem törődik a népi gondolat szociológiai és politikai vonatkozásaival, s csak irodalmi alapon szemléli azt, nem tud lehatolni a kérdés mélyére, nem tudja megvonni a fogalom körét és nem tudja megtalálni a kapcsolatot más kérdések, más világszemlélet felé.

Mindezek előrebocsátásával mégis azt kell mondanunk: bármennyire is állítják egyesek, hogy a népi gondolat politikai jelszó, vagy félremagyarázott szociológiai fogalom, ez a sokat vitatott kérdés az előtt, aki a lényegyet keresi, inkább az irodalom és a kultúrbölcselet, kultúrtörténet körébe tartozik. Politikai jelszónak és társadalmi reformcélnek csak akkor lehet kitűzni, ha tisztán látjuk szellemi tartalmát és lényegét. Enélkül csak olyan naiv és meggondolatlan hordószónoki frázisokat terem, mint ilyeneket néha azoktól hallani, akik a gondolat törhetetlen híveinek vallják magukat, de épp túlzásaik miatt a legnagyobb ellenségei annak. Ezek jelentenek ki nagyhangon ilyeneket: „csak az a magyar, ami népi“, „csak a paraszt az igazi magyar“, „a népi kultúra a magyar, s minden, ami nem ez, idegen és átkos“.

*

Többször megállapították már, hogy a magyar nyelv népe más színezetű, mint a legtöbb nyelv ugyanezen szava. Nemcsak a politikai és szociológiai értelemben vett népet jelenti, hanem mindazokat a rétegeket, akik kétkézi munkájuk révén közeli kapcsolatban állanak a földdel, s hordozói egy sajátos életformának, egy sor egymással szerves kapcsolatban álló lelki és szellemi tulajdonságnak s egy másik sor hagyományosan örökölt és örökölt ősi magyar műveltségi elemnek. A nép ilyen életformát s műveltséget jelző jelentése annyira erős, hogy a szociológiai és politikai értelemben vett változata teljesen háttérbe szorul. Mondjuk ugyan, hogy „városi nép“, a nép azonban első-sorban a falu lakosságát idézi fel képzeletünkben, mégpedig sajátos életmódjával és kultúrájával együtt.

A népi gondolat szempontjából ez a bizonyos „sajátos“ kultúra a legfontosabb. Ez határozza meg a tartalmát s ez határozza meg ellenfeleinek és barátainak magatartását. Aki nem hiszi, hogy van ilyen sajátos kultúra, melynek a nép a hordozója, az nem is vár a néptől s a népi gondolattól az irodalomban semmit. Nem jelenti okvetlenül az ilyen kételkedés és hitetlenség, hogy az elutasító emberileg és társadalmilag is elfordul a néptől. Párosulhat még igen nagy jószándékkal,

s reformátori buzgalommal is. Gyakran találkozunk olyanokkal, akik nem hisznek sajátos magyar népi kultúra létezésében, s mégis emlegetik a népet, sőt a népi gondolatot is. Az ő népi gondolatuk azonban inkább a szociális gondolat. A népet sajnálják, életformáját, szellemi állapotát alacsonyabbrendűnek érzik és segíteni akarnak rajta. Ezek akarják „felemelni a népet“.

Táboruk rendkívül népes és változatos. Ide tartozik a szociálreformerek, a szociográfus írók csoportja, s ide tartozik a baloldal. Így hajlandók elfogadni az urbánusok is a népi gondolatot.

Ez a tábor — szépírói, szakírói egyformán — a nép életében elsősorban a materiális és a szociális problémákat veszi észre, s azokat emeli ki. Kétségtelen, hogy számos érdekes és értékes írást termelt ez az irány. El kell ismerni, hogy például Szabó Pál, Veres Péter, Darvas József írói munkája — legyen bármilyen bárki állásfoglalása velük szemben — sokban hozzájárult a magyar középosztály lelkiismeretének ébresztéséhez.

A népi gondolat hordozóinak másik csoportja többet akar látni a nép életében, mint materiális és szociális kérdéstömeget. Hiszi és vallja, hogy van népi kultúra, népi szellemiség, s ebből meríteni akar. Összeszedi mindazokat a kulturális és spirituális elemeket, amelyeket a nép életében meg lehet találni, kicsiszolja és felemeli a magas irodalom szintjére. Ezek nemcsak segíteni akarják a népet, hanem tanulni és meríteni is akarnak életéből. A most élő írók közül az olyan egyéniségeket kell ide számítanunk, mint Tamási Áron, Sinka István, Erdélyi József, Kádár Lajos.

Két határozott irányvonalat lehet kivenni tehát mindabban, ami a nép és a népi gondolat körül történik most az irodalmi és általában a szellemi életben: a népi materializmusét és a népi spiritualizmusét. Átmeneteket és színeződéseket természetesen lehet találni akár az egyik, akár a másik irányban, s egyáltalán nem jelenti ez a felosztás azt, hogy az egymásmellett említettek együtt is dolgoznak és össze is tartoznak. (Nem egyszer megfojtánák egymást egy kanál vízben.) A spirituális népiséget sem szabad úgy értelmezni, hogy azok, akik hordozzák, mindnyájan hitvalló keresztények. Nem egyikükben határozott pogány velleitások tapasztalhatók, sokszor keserű szavakkal fordulnak a keresztény egyházak ellen, s legtöbbjük kemény küzdelmet vív tudatosan vagy tudat alatt Istennel. Mégis jogos a népi spiritualizmus jelzőjével illetni őket, mert munkáiban tudatosan vagy öntudatlanul mindegyik felszínre hozza a népi gondolkozásmód, a népi élet metafizikai elemeit és jellegzetességeit.

Kétségtelen, hogy Tamásiék népisége továbbfejlődést jelent Petőfiék népiességével szemben. A népi a lényegre utal és a tartalomra, a népies a formára és a keretre. A népiesség a néptől elsősorban formai elemeket vett fel. A népiesek költészete nemzeti vagy általános jellegű népies formában, a mostani utódaiké sajátosan népi modern formákban. Petőfiék a nép hangján a középosztály mondanivalóit hoz-

ták, a Sinka, Tamási és a többiek a nép mondanivalóit vallják modern, európai hangon. Ennek a fejlődésnek szükségképpen meg kellett történnie a Petőfi utáni nemzedék üres formalizmusa, gicces műdalokba torkolló szentimentalizmusa után. Az utat a három géniusz: Ady, Móricz, Szabó Dezső törte. Bennük egyszerre tört magasra a népi élet materiális, szociális és spirituális része, — de még kifejtetlenül s nem egyszer programszerűen, elnagyolva. A kifejtés, az új bányák és új kincsek feltárása a mostani nemzedéknek jutott feladatul.

*

A népiesség alapvető problémája mintha ez lett volna: mi a népnek, tehát a legmagyarabb nemzetrésznek a megnyilatkozási formája. A népiségé, a népi gondolaté ez: mi a magyar lélek, a magyar szellem lényege? Hogyan kell felépíteni magyar lényegű kultúrát, a társadalmi, gazdasági, közigazgatási, politikai berendezést? Ebben a vonatkozásban még a népi materializmus és szocializmus hívei, a reformátorok és szociográfusok lényegi, szellemi, tehát bizonyos mértékig spirituális feladattal birkóznak.

Az a vallomás, amely Tamásiék írásain keresztül tör felszínre, azt mutatja, hogy a magyar, illetve a népi lélek közvetlen kapcsolatban van a metafizikummal. Tamási drámáiban az új magyar misztériumjáték vajudik. Erdélyi verseiben különös közelségbe kerül a valósághoz a mese. Sinka balladáiban csodák táncolnak, Kádár egyik regényében a halott lélek kalandjait sorolja el. A csoda értése és sejtése lap-pang mindegyikük költészetében. A materiális világba minduntalan betör a metafizikum, az élet határai kitégúlnak és a mindennapi valóság egy része csupán egy nagyobb világnak.

Mindez igen közel van a kereszténységhez, sőt a katolicizmushoz. Ezen a közelségen nem változtat, hogy észreveszik-e hivatalos és félhivatalos katolikus részről, vagy sem, s az sem változtat, hogy a népi gondolat hívei mit vallanak, mint emberek, egyének, társadalmi és politikai lények. Reménytelen az olyan kísérlet is, amely külön magyar vallást akar teremteni, a magyar nép lényegében tele van kereszténységgel, sőt katolikummal. A nép lelke mélyén most is egyre Isten gyermekének érzi magát.

Ez az érzés nem törhet fel a maga tisztaságában, hanem összekeveredik primitív elemekkel, idegen hatásokkal, gyarlósággal. De ezért nem annyira az írók felelősek, akik felszínre hozzák a mélyről a keresztényi elemeket, mint a katolikusok, akik mereven távortartják magukat az egész kérdéstől. Azon a címen, hogy tévedések, naiv túlzások vannak a népi gondolat hordozóiban, ahelyett hogy segítenének rajtuk, csak elítélik őket. Pedig segíteni kellene. Ha metafizikai élményeket hoznak fel a népi lélek mélyéről azok, akik távol esnek a metafizikai szaktudástól, mit hozhatnának fel azok, akikben megvan ez a tudás!

Hozzá kellene nyúlni a kérdéshez katolikus részről. Nemcsak azért, hogy ítéletet mondjanak felette, hanem hogy elősegítsék a tisztázódását és a fejlődését, mert nem elég várni a termést és nyesegetni a vadhajtásokat. Természetesen mindehhez az kellene, hogy legyenek a népi gondolat kérdésének katolikus részről szakértői. Sajnos, e téren nagyon kezdetleges stádiumban van minden katolikus jellegű próbálkozás és indulás. Pedig a kifejlődést csak az hozza meg, hogy a magyar katolicizmus szellemi erői megmozdulnak a kérdésben. Ez a megmozdulás egyformán igen hasznos volna a magyarság és a magyar katolicizmus számára. A magyarságot a népiség lényegének feltárásával jobban hozzásegítené önmaga megismeréséhez, s a teremtmény munkában — a költőben, tudósban — egyetemes emberi színvonalra emelné mindazt, ami most csak részletérték. Viszont az erős és nagyhatású katolikus irodalmat is csak akkor tudjuk megteremteni, ha beleépítjük a magyar népiségbe. Pázmány példája követésre vár még mindig. Nagyon helyes, ha a katolikus író az egyetemes katolicizmus szellemi kincstárából merít. De ne felejtjük el, hogy az Árpádok ezen a földön hatalmas templomot építettek, s ez a templom bármennyire is megrongálódott komor és véres századokban, alapjai ott vannak a népi lélek mélyében.

Ezeket az alapokat ki kell onnan ásni.

PAUL VALÉRY:

NEM IGAZI HALOTT

Gyengéden, csendben én e drága hant tövén,
e hideg emlékmű kövén,
mit árnyból s tékoz kéj lankadtságából állít
tested, a bágyadt-renyhe báj itt,
meghalok, rádhalok, hullok, fúlok föléd,

de alig érve még e sírbolt mély ölet,
mely holtra-esukva csak még esábítóbb ígéret,
e tetszhalott, kibe most visszatér az élet,
megborzong, szeme nyíl, villan s ajkamba mar,
és vélem egyre új és új halálba hal,
mely drágább százszor, mint az élet.

Ford.: Somlyó György

SZEMLÉR FERENC:

NYÁR MÚLTÁN

Látod? ... a zöldesfényű lomb lehull már homlokomról
és ajkamból kihervadnak a vérvivő erek.
Szikár vagyok mint őszi fa, mely fűрге télre gondol
és borzong, mert már meztelen, magányos és rideg.
Tudom, te láttál másnak is ... mikor neked rügyeztem
és lángoló virágaim gyújtotta nyári nap —
szeretsz-e így is, amikor vázát mutatja testem
s félős hidegtől koccanók a meztelen fogak?
Lám, most derül ki, mennyit érsz s neked én mennyit érek
és hogy jövőnk mit rejteget: bukást-e vagy esodát? ...
A mult nyár leplét ölti fel mord télen át a lélek,
a böles növény levetkezik, úgy védi önmagát.

HANYATT A MEZŐN

Lassan belátta: így vagy úgy,
de meg kell halnia,
idegen arecal nézte már
hazája s otthona.
Tudta: ki helyet nem talál,
egy útja van csak, a halál.

Már-már örült, hogy menni kell
s gyorsan számot vetett,
mit hagy itt szépet, nagyszerűt,
bánni érdemeset —
és maga is csodálkozott,
hogy szíve rendesen dobog.

Mint ki tehertől szabadul,
körülnézett s felállt.
Nem látta többé szörnnyűnek
az elképzelt halált.
Oly könnyű lesz átlépnie
a semmiből a semmibe.

Nyugodtan dőlt hanyatt el a
gyomos, füves mezőn,
egy fecske röpke köreit
nézte révedezőn.
S bár önmaga nem tudta még:
érezte, hogy a fecske szép.

LÁNGOLÓ NAPOK

Lángoló napok tüze éget,
éhes vagyok, ínyem kiszárad —
valamikor ittalak téged
s valál ínyemnek ízes éték...
hol vagy, merre vagy, nem találalak!

Bezártál testem börtönébe.
A lélek tombol és üvöltöz,
halált kíván, ha az a béke
s ha nem csitulhat szörnyű éhe,
mi köze a pokoli földhöz?

Trónon pihensz magas egedben,
angyalszárnyak legyintik orcád
s én, ki öledben melegegtem,
immár nem látlak... feneketlen
száraz sötét a hó magosság.

Két szín alatt ki vettelek már,
elpusztulok itt, szomjan, étlen!
Ó, csak ha egyszer jóllakatnál,
jobban minden nehéz lakatnál
fognál világod börtönében.

Ízed érzi porlepte nyelvem,
fogam képzelt húsdod harapja —
Miért kellett ezt érdemelnem?
Miért büntet égi szerelmem
rettenetes, forró haragja.

Szemlér Ferenc

POSSONYI LÁSZLÓ:

A RAGADOZÓ

Miklós szerencsés ember, a boldogság minden kelléke veleszületett. Eszes volt, de nem túl okos és vagyonát, birtokait és értékpapírjait bizonyos könnyed gondossággal kezelte. Eléggé átlátott az embereken és tudott nekik parancsolni is. Középmagas alakján harmónikus, szépvonású fej ült, a nem túl okos emberek harmóniája ömlött el vadászattal, lovaglással s egyéb könnyű, szórakozó sportokkal arányban tartott testén. Különben is jó kitenyészett rassz volt, egy kis bágyadt, macskaszerű lustasággal arányos természetben. Arevonásaiban volt egy kis törökös és lengyeles vágás is, ősanyái között akadt tatár asszony és lengyel bárónő is. Hosszan lenyúló mongol vágású bajuszt viselt s kissé gömbölyödéssé hajló arcát ez kellemesen megnyújtotta. A macskajárású férfi barna szemét néha zöldes cikák ékítették s ilyenkor valami ragadozó vonást adtak az arcának. Ez a ragadozó jelleg azonban nem vadászat közben tört ki belőle, hanem a női nem nekivaló példányainak megpillantásakor. Úgynevezett „bűvölő“ szeme volt s volt idő, amikor ez a férfitípus divatban volt az asszonyoknál. Miklós fiatalsága erre a korra esett s még hozzá a békeévekkel is találkozott. Nem kellett filmszínésznek lennie hozzá, hogy a férfisztárság hírneveségét kiélvezze, sőt neki ideje és kedve is volt a pénze mellett ahhoz, hogy bűvölete tárgyainál a ragadozó sarcokat behajthassa. Így azután szép kényelmes utazás volt számára az élet s már-már azt hitte, hogy sohasem érkezik meg a szenvedések számára. Szép derűs pogánysága nem is vetett meg semmit, csak a szenvedést. Ezt olyan rabszolga-dolognak tartotta és eszességével kikerült minden olyan alkalmat, amely bonyodalmakat okozhatott volna kiegyensúlyozott élete folyásában.

Az évek így suhantak el felette s már negyvenéves is elmúlt, amikor véletlenül megházasodott.

•

Véletlenül múlt az egész. Vevőt vitt le dunántúli birtokára, mert a gazdasági válság éveiben terhes volt neki Pestről gazdálkodnia és így a földje árát is abba az iparvállalatba akarta fektetni, amely nagy hasznot ígért és vezérigazgatói címmel is megkínálta. A birtokán sohasem lakott, most is az erdészénél szállt meg. Ott ismerte meg a leányt. Irma, még innen a huszon, sápadt vadvirágocska volt és vézna kis testéből sugárzott az ártatlanság. A piroseszikos asztalterítő fölött átnyulkált fehér, kékeres karjával és vajjal, meg pirítóssal kínálta Miklóst a reggeli lovaglás után. A jól fűtött verandára besütött az áprilisi nap, Irmának áttetsző volt a bőre és Miklós bűvölő tekintetére, meg a játszi és banális

bókokra elpirult. Áttetsző, nagyon fehér bőre egészen a homlokára símuló vörössesszőke hajszálakig lángbaborult, mert a bőre sohasem bírta a napot és mindig csak az erdő árnyas útjain sétálgatott nyaranta is, hogy ezt a fájó érzékenységet ne sértse semmi brutális napsugár. Miklós azonban az egész pirulósdit személyisége elbűvölő hatásának tulajdonította s miután nagy műértőnek tartotta magát asszonydolgokban, egyszerre felébredt benne a vadászszzenvedély. Ez az arc, ez a pihegő kis test olyannak tetszett előtte, mint ama Muranóban mutogatott üvegkristályok egyike, amelyekhez nem szabad hozzányúlni, mert egyetlen erősebb szorításra porrá omlanak szét. Éppen ezért hozzá kellett nyúlnia.

A birtokeladás nem ment símán, májusban is többször le kellett utaznia és következetesen az erdészéknél szállt meg. A bátortalan kislányt ekkor már hosszú sétákra kísérgette az erdőben, aztán kikeresett magának egy alkalmasnak vélt pillanatot és kissé duzzadt száját a könnyen öltözött leány vállára szorította. Irma rémülten taszította el magától, vad erő szállt véznának és erőtlennek hitt karjába és elfutott. Hazáig utól sem érte. A lány pedig ettől fogva nem ment vele sétálni, hanem bujkált előle. Miklósban azonban felébredt a vadászszzenvedély. Hol a kertben lepte meg, hol az erdőben leste ki az útját s mint birtokának többi vadjait, Irmát is a magáénak tekintette. Irma vergődött a karjai közt, vadul ellenszegült, karmolt és harapott is, hogy elmenekülhessen a közeléből, de az apjának nem szólt a dolgról. Az apját éppen akkor számádoztatta Miklós, leltározta, felbecsülte mindent és az öreg erdésznek nem volt egészen rendben a szénája. Nem mondta, de a szemével kérte a leányát, hogy ne legyen egyetlen a gazdájukkal szemben.

Miklóst pedig egyre szerelmesebbé tette ez a húzódozó játék. Azt nem hihette, hogy ő nem tetszik a leálynak. És mert Irma igyekezett kedveskedni is neki, ha az apja szemeláttára találkoztak, azt hitte, előbb-utóbb csak meghódol a kicsike. Irma azonban szívós volt a menekülésben és mindig kisiklott a karjai közül. Mintha izomereje is nőtt volna, Miklós nem foghatta úgy le a karját, hogy szét ne feszítette volna bilincseit a váratlan meglepetés néhány pillanata elmúltával. Miklós ezeken az éjszakákon keveset aludt a fegyverektől és vadászkellékektől kissé kaszányaszagú erdészlakban és élete ígérkező nagy ajándékának álmodta Irmát. Annyi csömörlésig könnyű kaland után, íme, a tisztaság megtestesülésével találkozott, gondolta. Mindent megkapott eddig, amit csak akart az életben. Most csak Irmát akarta. És mert másképpen nem juthatott hozzá, megkérte feleségül.

Irmának kevés szava volt az apjával szemben és Miklós ajánlata nemcsak egy vészfellegyet hárított el az öreg feje fölül, hanem nagy megtiszteltetés is volt számára. Már a következő hónapra kitűzték az esküvőt. Irma hallgatott és bujt a vőlegénye elől most is. Talán még átlátszóbb lett, mint valaha, az erdőt járta félnapokon át s olyan rejtekhelyeket talált magának, hogy sokszor

még az apja is nehezen talált rá, mikor jövendő vejurával ketten mentek megkeresni a vadóce menyasszonyt.

Miklósnak kínosan hosszú volt ez az egy hónap is. Különös izgalomban élt, mint valami süldő vőlegény s emellett valami megdicsőülés féjét érzett, hogy íme, most rátér a tisztességes emberek útjára egy ártatlan kis vadvirággal a karján. Irma nem akart Pestre utazni vele lakásnézőbe és ő rendezte be legénylakása felosztásával és az ott lévő bútorok kiselejtezésével az új, tiszta otthont. Volt ennek a készülődésnek valami idegizgató ingere is és ezt sokért nem adta volna. Nagyon raffináltan otthonnak és tisztának akarta új felszökűket. Várta, nagyon várta azt a napot.

S most az egyszer nem találta meg, amit keresett.

•

Házasságuk első hetében ijedten döbrent rá a feleségére.

— Hát ki ez az asszony? Mit akartam tőle? Kis semmi. Hideg és magábatokozódó, mint egy csiga.

Irmának nem telt öröme sem együttlétükben, sem a tengerparti szállodák mozgalmas életében. Utaztukban szemrebbenés nélkül vette tudomásul a tájak idegen szépségeit és összeszorított vértelen ajkai közül kopottan hangzott el a köszönöm, akármivel lepte is meg az ura.

Az örökös győzelemhez szokott férfi megijedt ettől az első vereségtől. Nem hihette el, hogy vége van mindennek és dús tapasztalatainak minden eszközét fel akarta sorakoztatni, hogy Irmát a percek élvezetére felhangolja. „Túl ártatlan a kicsike — gondolta —, előbb kissé el kell rontanom.“ És egyre raffináltabb programokat eszelt ki, hogy a kettőjük között tátongó űrt betöltsse. Meghurcolta a nagyvárosok éjszakáiban, most már az is elég lett volna neki, ha a felesége felháborodik, megbotránkozik, vagy égővörös arccal elfut, vagy nála, az uránál keres menedéket. Irma azonban egyszerűen unatkozott. Némán engedelmeskedett az ura minden szeszélyének, de amikor azt már régen elkapta a mámor, ő még mindig hideg, mozdulatlan arccal űlt mellette. Fázós veréb volt a ráaggatott drága ruhákban és révedező pillantása mintha az otthoni csendes erdő felé vágyott volna, ahol csendben élhetett volna valami magához való emberrel. Miklós azonban most már nem tudott kiigazodni a felesége pillantásaiban.

•

Végül is haza kellett menniök.

„Talán az otthon — reménykedett Miklós, pedig már sejtette, hogy Irma az első probléma életében, amelyet nem tud egy könnyed gesztussal megoldani.“ Talán a háztartás kell ennek a falusi libának — gondolta ingerülten, mert most már annak tartotta —, talán az otthon meghitt csendjében felolvad merevségéből?

Mert Irmából szikár, únott, nyujtott hangú asszonyt nevelt a házasság.

Miklós zavart szorongással akart családot játszani. Most már ő is vágyott volna a békére, a csendre, az egyhúrú szeretetre. Néhány jó szót kívánt volna s szívesen megbújt volna feleségével otthonukba, hogy ne is tudjon régi környezetéről. Az első vereség bátoralanná tette az étellel szemben. Hisz a kudarcokat sohasem tudta elviselni. Alkudozni kezdett. Magamagában megrendült bizalommal most már mindent odaadott volna, csakhogy nyugodtan élhessen, ne kelljen gondolkodnia és múljanak el fölöle a szenvedés árnyai. A szenvedéstől valami homályos állati félelmet érzett.

Most pedig szenvedett, lelkiismeretfurdalásai voltak. És hogy megszabaduljon tőlük, elhatározta, hogy alázatos lesz és kiérdemli valahogy a felesége szeretetét.

De Irma kötelességének fogta fel az otthont is. Az öt szobában napi kilenc órát takarított és takarított, rendezgetett egész nap maga is. Így azután a Miklós régi énjével berendezett lakást lassanként a maga képére alakította át. A bútorokat úgy állította helyre, hogy dideregni kezdett köztük az ember s aki szimmetrikusan elrendezett székei egyikébe beleült, abba beléfagyott a szó, ha a háziasszonyra ránézett. Az első látogatások után a vendégeik sorban lemondtak és ők lassan megszüntették a hiábavaló vendéglátási kísérleteket.

Miklósnek napról napra tűrhetlenebb lett ez az együttélés. Szenvedett és menekülni akart a szenvedéstől. A vendégektől megkímélt szeszcsüvegek lassan egymásután kiürültek és Irma gyűlölte az alkoholt. Házi fogyasztásra Miklós nem hozathatott többet, hacsak bujkálni nem akart a feleségétől. Idáig pedig nem akart lealacsonyodni. Inkább visszatért legénykori, most már inkább aggleénykorban ténfergő barátaihoz, akik között hajdan víg volt az élete. De mintha ezeket a hajdani kedélyes fickókat is kicserélték volna, nem voltak már ugyanazok, mint azelőtt. Örökösen a feleségére célozhattak, vén kujonnak nevezgették és szavaikból kitetszett az irigység, mikor a családi örömeket emlegették.

— Szerencés fickó vagy te, Miklós, minek is tagadod? Házasság is vagy, meg szabad is vagy. Hogy csinálod? Így én is megházassodnék...

Ez az akaratlan irónia felbőszítette Miklóst, nem volt bátorsága, hogy megeáfolja barátait. Hadd higgyék csak, hogy ő boldog. Játsszani kezdte tehát előttük a gondtalan, vidám mulatozót. Erőltetett mulatozásai közben azonban folyton maga előtt látta a virasztó asszonyt. Mert Irma nem szólt semmit, de sohasem feküdt le addig, amíg Miklós haza nem tért. És végül mégis haza kellett mennie, szembe kellett állnia azzal a sápadt, vértelen arccal s ki kellett állnia szemrehányó pillantásait. Kétségbeesésében most már ostromolni kezdte Irmát, hogy váljanak el. Közben azonban fiúk született és Irma hallani sem akart a válásról. Most már volt akire mosolyogjon és éjjelét nappalát a gyermekre áldozta. De az ura iránt még akkor sem olvadt fel fagyosságából, amikor gyermekét a mellére

fogta. Miklós kiérezte viselkedéséből a különbségtevést és még jobban belélovalta magát a válásba.

— Miért ne válnánk el — kérdezte. — Te gyűlölsz engem is én is szenvedek.

Irma felvetette a fejét és a gyermek az ölében volt.

— Te akartad mindenáron ezt a házasságot és én bírni akarom most már.

Miklós könyörögni kezdett, mindent megígért neki, végül még a gyermeket is, csak menjen el tőle és ne gyötörjék egymást. Irma azonban, bár cseppet sem volt vallásos, nem akart elvált asszony lenni. Csökönysége felingerelte Miklóst, keze ökölbe szorult és fenyegetni kezdte.

— Kiforgattál magamból — vallotta be tehetetlenül —, ha nem adod vissza a szabadságomat, gyötörni foglak. Nem bírom ezt az életet és megjósolom, pokol lesz a te életed is mellettem.

Irma közönyös maradt: — Eddig is gyötörtél — felelte közönyösen —, úgylátszik ez van rendelve számunkra. Hiába gyötörsz majd, mert én eltűrök mindent . . .

Szemében gyönyörteli fény csillant meg, a mártírok fájdalmas lángolása. Miklós ekkor érezte meg igazán, mennyire nem szereti őt ez az asszony és mennyire nem tud sem igazán szeretni, sem megbocsájtani. Megdöbbenette ez a pillantás. Nem volt gonosz ember, csak a szenvedéstől félt, még a mások szenvedésétől is. Rettenetes volt neki, hogy a másik is szenvedjen érette és mégis űzte, hajtotta valami, hogy bántsa és elüldözze magától. És mindig volt ok, amin összetűznek. Irma csak az alkohol ellen küzdött, Miklós pedig ebben keresett feledést. Most már veszekedtek is és sértegették egymást. De amíg Miklóst lelke mélyéig feldúlta egy-egy ilyen ízléstelen jelenet, Irma nyugodtan fúrta a sértegetéseket s úgy látsozott, nem fog rajta a fájdalom. Miklósnak, ha megfigyelte, sokszor úgy tetszett, hogy még keresi is a szenvedést és élvezettel zsigerezi ki gorombaságainak ízét. Mintha tudná, hogy ezzel bántja őt a legjobban. És hiába tett akármit ellene, hiába fenyegette, hiába kínozta, Irma kitartott elhatározása mellett, hogy a házasságuk felbonthatatlan, mert a társadalmi tisztesség őt bélyegezné meg és nem a közszeretben álló Miklóst.

Szeretni pedig meg sem próbálta az urát. Lassanként igazi mártír lett belőle. Éltető elemévé vált a szenvedés és szinte szenvedélyévé fajult a mosolygós arccal elviselt fájdalom.

Miklósnak éreznie kellett, hogy ez a törékeny, északian szőke test szívósabb nála, hogy legyőzte és tönkreteszi az életét. S ha csak ránézett is a nálysága levetésével egyre közönségesebb arcúvá váló asszonyra, felforrott a vére és dührohamok fogták el. Ekkor már az alkohol is túlfeszítette agyát és menekülnie kellett mellőle, hogy holtra ne kínozza, vagy meg ne örüljön a közellétében.

Most már kártyázni is eljárt, hogy a játék izgalmában megfeledkezhessék mindenről. Nem gyönyörtkostólgató megfontolással

ivott most már, hanem eszeveszettül, feledtetőnek. Sokkal több kellett most már a narkotikumából, mint azelőtt és hajnali mámorain át mégis felsajgott az otthon virrasztó asszony képe, mint egy lap-pangva fájó fog, amelynek a gyökerében van a baj és csak a kihú-zás segít rajta.

*

Megint reggel volt, de most nem érezte a hazamenetel súlyát. Egész éjjel egyfajta pezsgőt ivott és csak hajnal felé egy kis konyakot. Elzsongította a mámor, az éjjeli hóesés után szikrázóan tiszta volt a levegő és könnyű testtel lépkedett az üres utcákon. A magas házak közt beszüremelő hajnali fényben szürkésfehéren világítottak a járdáról most letolt hókupacok, de a villanegyed parkjaiban szű-ziesen tiszta hófoltokra talált a fenyőfák havas-zöld kúpjai között. A kialvó lámpák fényében helyenként violaszínű volt a hajnal s fenyők kék árnyékokat vetettek. Csodálatos fények játszottak a szeme körül, nem akarta tudni káprázat-e, vagy valóság, de szép volt a világ. A hóvattás tetejű villák erkélyei bizarr képekké mosód-tak, a borostyán és fenyő vad zöldje tisztára mosdott a hóban s a hajnali fagyban lába alatt csikorgott a hó. Furcsa jóérzés vett rajta erőt és elmosódott benne minden rossz érzés, amely máskor hazafelé menet elfogta. Úgy érezte, hogy a világban van harmónia, van szépség és éppen ezért szeretetnek is kell lennie. Most meg fogja engesztelni a feleségét. Lány zsongásba olvadt fel benne éle-tének nyomorúsága, ütemes léptekkel szinte repült a hajnali fények szárnyán és lázas fejét körülösmogatta a csipősen tiszta, fagyos levegő.

Valami furcsa melegség lepte meg, hogy most hazamegy. A mámor ködfalán át otthonról, családról fantáziált, mint mikor egye-temi hallgató korában fiatalos züllések után, hajnali szánút után érkezett haza szülei vidéki birtokára és várta a biztos, meleg ott-hon. Igen, tisztára szellőztetett, meleg szoba várja most is, a hóval megitatott fatuskók füstjének kissé fanyar erdei tisztaságával a langyos levegőben. Odaadó, mindig mosolygós feleség, csillogó szemű gyermek. Szeretik, várják. Milyen szép a reggel, milyen jó, hogy haza lehet menni.

Vitte a mámor és egykettőre otthon volt. Belépett a házba, tit-kon lépegetve, csendben. A felesége szobája felé húzta valami. Az nem vette észre, amint belépett és neki öröme telt benne, hogy meg-lesheti őt a gyermekükkel. Forró fejét az ajtófélfának szorította és nézte az asszonyt. Jól esett neki ez a kép, ahogy a bölcső fölé hajolt és mosolygós arccal énekelt valami egyszerű kis dalt.

„Milyen szép asszony így, ha a gyerekkel van — gondolta magában —, fityennek még sohasem láttam. Az én feleségem... de régen nem láttam... hol voltunk, hogy nem találkozhattunk?

De most nem ért rá emlékezni, laza gondolatai gyorsan váltód-tak. A reggeli pongyolából fehéren világított feléje az asszony

válla s ez a váll most éppúgy húzta magához, mint akkor az erdész-
lak kertjében. De most úgy ment feléje táncosnak vélt lépésekkel,
mint az álmos gyermek az anyja öle felé és ráejtette a fejét hosszú,
pihenést váró csókkal.

Irma összerázkódott bajuszának jégcsapos érintésétől és irtózva
taszította el magától.

— Részeg! — sikoltotta. — Takarodjék!

Az élesmetszésű hangtól megtántorodott, mintha megütötték
volna. De a következő pillanatban újra erőt vett rajta az előbbi
vagyakozó elzékenyülés. A fiára pillantott. Az aprócska meleg
test félig kitakarva feküdt ágyának függőyei között. A rózsás,
tisztá hús vonzotta magához. Tétova lépéssel bukott a kis gyermek-
ágy felé, hogy megcsókolhassa azt a tiszta arcot, mint valami eny-
hítő forrást. De az asszony a gyermekét féltő nőstény ordításával
ugrott melléje.

— Nyomorult ... sárban fetrengő állat — lihegte dühödten —
még a gyereket is ... azt is meg akarja fertőzni? — és ellődította a
meggyengült férfit az ágyacskától. Miklós megingott, lába alól
elveszett a talaj, de a lebukástól megmenekült. Véletlenül elkapta
az ágy mellett álló szék támláját, fejét mint vezeklő bűnös, előre
ejtette és alázatosan kérlelni kezdte az asszonyt:

— Az én gyermekem ... mit akarsz ... eresszél hozzá!

Újra az ény felé indult, de azt a testével fedezte Irma. Szeme
a rémülettől kidülledt, undorodva nézte a részegét és a nyakán
ebben a védekező állásban megfeszültek az inak. Egy gyűlölt, pety-
hüdt arc meredt most Miklósrá. És ebben az arcban most élete nagy
nyomorúságára ismert, valakire, aki üldözi, ellenőrzi és nem hagyja
többé nyugton. Igen, ez a rettenetes lidérc rásúlyosodik, kiszívja a
vérét, eleszi az életét és nem szabadulhat tőle, mindenüvé követi őt
tekintetével. A kétségbeesés vad rémületével kapott feléje, hogy
lefejtse magáról és vonagló fehérségbe markolt. Két kapálózó kar
feszült a mellének, mint egyszer, amikor ő kívánta meg ennek a
testnek a közellétét. De most viaskodott, hogy letéphesse magáról
lidérces súlyukat. Vadul kellett viaskodnia. Aztán elernyedtek az
ütések és táguló markai közül tompa zuhanással esett a kis ágy
mellé egy élettelen test.

*

Sokáig ülhetett már ott a néma testtel szemben. Ott feküdt
előtte a földön és nem mert a csengőhöz nyúlni, hogy behívjon
valakit. Maga pedig nem mert többé hozzányúlni, várta, hogy fel-
éled ájulásából. Lassan eltisztult agyáról a köd és megértett mind-
ent. A keskeny, kínbatorzult ajkáról most mintha furesza leckét
olvasott volna le s beszélt a halottal úgy, ahogy az élővel sohasem
tudott beszélni: „igen ... most én is szenvedek majd ... azt mon-
dod, el kell bírnom, hogy nem lehet másként ... talán igazad volt...
így volt rendelve ... nem futhattam el előle ... úgysem futok most
már ... mindent megértettem ... alázatos leszek és elfogadom ...“

PAUL VALÉRY:

AZ IFJÚ PÁRKA (Részlet)

„SZEMEM AZ EGEKEN TÁRJA KI TEMPLOMOM MÁR!
S SZÖKKENJEN RAJTAM EGY PÁRATLAN-ÍVŰ OLTÁR!”

Testemből így rivallt a sápadtság s a kö...
Immár nekem a föld csak tarkán libegő
szalag, mely ing fehér fején a szédületnek...
A világ tájai törzseken szédelegnek,
lehull agyamról a tűnődő koszorú,
a Halál várja már e mondhatlan-szagú
rózsát, melynek lehe sötét tervére várát!

Kábítná bár e lágy illat vájt koponyádat,
Halál! lehelld be már e királyi rabot:
szólíts el, oldj meg!... és ki oly nehéz vagyok
magamnak, ejts merő kétségbe, reszkető kép!
Hallga... Mit várni még... Az újjászülető év
vérembe rejtelmes mozgalmakkal szakad:
utolsó gyöngyeit hullatja el a fagy...
Holnap, csak jőtevő Csillagzatai védjék,
a tavasz feltöri a források peccsétjét,
s kajánul felkacag!... Itt van, ki tudja, hogy?...
De szemtelen szava oly édesen csobog,
hogy a föld minden csepp ízéig beleborzong...
Az újra duzzadó fák, új életre borzolt
ágaik és a tág ég alatt roskatag,
megrázzák a napon zúgó bozontjukat.
S ezernyi levelük rezgő szárnyain, újnak
érezendő magok, a fanyar légbe nyúlnak...
Zúgni nem hallod-é e légi neveket,
ó Siket!... S a sereg fát a láncra-vetett
térben, a hajladó lomboktól remegőben,
az istenek mellett és ellenük kelőben,
ez áradó erdőt, mely nyers törzsei zord
és kúsza homlokán áhítat-telve hord,
míg távozása fáj főséges szigeteknek,
egy folyót, ó Halál, mely föld mélyén kerenghet?

Fordította: Somlyó György

THORNTON WILDER

Nemcsak kis nemzeteket fenyeget az a veszély, hogy a világ felületes, előítéletekkel átmázolt képet alkot róluk. A népek általában nem ismerik egymást s a nagy tömegek közé a világ legnagyobb, leghatalmasabb nemzetéről is alig jut el több egy-egy jelzőnél. Mi magyarok, eleget kesergünk azon, hogy legjobb esetben a „lovagias és vendégszerető“ jelzővel kell beérmünk, esetleg a cigányt és a pusztát, vagy a villogó alsóneműt emlegetik velünk kapcsolatban — politikailag veszedelmesebb jelszavakról most nem beszélve. De vajjon az „utca embere“ tud-e ennél többet és mélyebbet a „könnyelmű franciáról“, a „gögös angolról“ vagy a „rideg üzleti szellemű yankee-ről“? Igen vékony az a réteg, amely olvasmányok — rendszerint szépirodalom — alapján szerez bővebb ismereteket egy idegen ország lelkéről; a még vékonyabb utazó-réteget tovább vékonyítja az a körülmény, hogy az utas legtöbbször csak vasúti kalauzokkal, szállodai portásokkal és vendéglői pincérekkel érintkezik.

Amerikáról való ismereteink közhelyein és előítéletein nem változtatott a kivándorlók és a visszatért „amerikások“ tömege, s nem változtattak azok az ezeroldalas „bestsellerek“ sem, amelyek az irodalmi ügynökségek jóvoltából könyvpiacunkat elárasztották. Sinclair Lewis regényei csak megerősítettek abban, amit az átlagos yankee szellemi sívárságáról tudni véltünk; egy sereg más, kisebbrendű író a mai gazdagok szeszfogyasztásáról és szerelmi életéről értesített. Sokkal komolyabb tanulság volt, amit Upton Sinclair és a fiatal John Steinbeck regényeiből merítettünk, de ezek a szociális vádiratok is a fizikai és gazdasági élet területén maradtak. Hogy Amerikának *van* szellemi kultúrára, lelki és vallásos kérdésekre épített irodalma is, s hogy ennek az irodalomnak nyilván közönsége is van a százhuszmillió „yankee“ között: arra Thornton Wilder tanított meg bennünket.

Ez az aránylag még fiatal — 1897-ben született — ír származású katolikus író ismét megkeresi azt a kapcsolatot az európai kultúrával, amelyet az önállósodott amerikai irodalom az utóbbi évtizedekben talán tudatosan is meg akart szakítani. Ifjúkorában éveket tölt Rómában s ezeknek az éveknek gyümölcse *The Cabala* című kis regénye. (Ezt a címet magyar szóval bajos lefordítani: klikket, kortéziát jelent.) Keretes történet ez is, mint a *Szent Lajos király hídja*; azaz: nem is annyira történet, mint jellemrajzok sorozata. Kollektív hőse egy zárkózott, ultra-konzervatív, előkelő római társaság, amelynek az a híre, hogy keze mindenüvé élér. Belülről nézve: a lelki, erkölcsi, vallási tragédiáknak valóságos gyűjtőhelye. A társaságnak, s a problémáit boncolgató írónak műveltsége európai szemmel nézve is tiszteletreméltó. Az „esetek“ közt véres tragédia is akad, de talán ennél is tragikusabb

annak a bíborosnak a története, aki egy elejtett szavával megrendíti egy mélységesen vallásos hölgy hitét.

A világhírt Wilder a *Szent Lajos király hídjával* érte el. Ezt a regényt közönségünk Kosztolányi Dezső mesteri fordításában ismeri. Film formájában is eljutott hozzánk. Peruban játszik, a XVIII. század elején. Őt ember története, akik a híres régi híd leszakadásakor életüket vesztik, s akikről az életük adatait összegyűjtő egyházi férfiú megállapítja, hogy haláluk nem volt véletlen: akkor érte őket, amikor földi életük elvesztette értelmét. Nemesak katolikus ez a regény, hanem a szó legmélyebb értelmében európai is: gondoljunk csak Montemayor marquise, a levélíró nő jellemére, de általában a jellemzés, az elbeszélés modorára.

Egy másik kis regény (ez, úgylátszik, állandó műformája Wildernek, szemben honfitársai ezeroldalas monstrumaival) még mélyebben ágyazódik az európai kultúrába. Az *androsi leány* első részének alapja Terentiusnak *Andria* című vígjátéka, amely két — ma már elveszett — Menandros-féle vígjáték összeolvasztása. A vígjátéki elemekből tragikusan végződő mesét szőtt Wilder. Kis görög szigeten játszódik a történet, abban az időben, amikor „a nemsokára Szentföldnek nevezett ország az éj sötétjében növelte a maga csodálatos magzatját.“ Platon csodálatos prózáját és Euripides tragédiáját egy harmincöttestendős hetéra hozza el a szigetre, ő recitálja a vacsoráira meghívott gazdag ifjak előtt. Chrysis végtelenül gazdag egyéniségében úgyszólván benne van már minden, ami Wilder későbbi írásaiban kibontakozik. Itt görög formában kapjuk meg azt, ami később amerikai ruhát ölt — talán annak bizonyosságául, hogy görögség és amerikaiság csak forma, csak ruha, a kétezereztestendős különbség sem jelent semmit: az örök emberivel állunk szemben.

Chrysis például mese alakjában mondja el társaságának azt, amit Wilder amerikai tárgyú darabjában színpadon fogunk látni. Egy hős, aki életében nagy szolgálatot tett Zeusnak, halála után arra kéri, hogy bár egy napra térhessen vissza a világba. Engedelmet kap, hogy visszatérhessen a földre, sőt a múltba is, s élete huszonkétezer napjából átélhesse azt, amelyik legkevésbé volt eseményekkel teljes. De két személy értelmével kell átélnie, a cselekvő és a szemlélő értelmével: a cselekvő végrehajtja a tettet és az évekkel azelőtt mondott szavakat mondja, a szemlélő pedig előre látja a véget.

„A hős ilyenformán visszatért a napfényre, tizenötödik évének egy bizonyos napjára... Amikor felébredt gyerekkori szobájában, szívét fájdalom fogta el... mert otthona falait látta és tudta, hogy egy perc múlva meg fogja látni szüleit, akik azóta már régen az ország földjében nyugszanak. Lement az udvarba. Az anyja felnézett a szövőszéke mellől, köszöntötte őt s folytatta munkáját. Az apja meg sem látta, keresztülment az udvaron, mert a szíve aznap gondokkal volt tele. Most hirtelen tudatára ébredt annak, hogy az élők is halottak s csak olyan percekben mondhatjuk, hogy élünk, amikor szívünk tudatában van ennek a kincsnek. Szívünk nem elég erős ahhoz, hogy min-

den pillanatot szeressen. S még egy órája sem telt el annak, hogy a hős egyszerre élte és nézte az életet, s máris könyörgött Zeusnak, hogy szabadítsa ki ebből a borzalmas álomból.“

Wilder nemcsak jelzi a kis regény elején és végén, hogy a kereszténység megszületését közvetlenül megelőző pillanatban vagyunk. Chrysis alakja, de a többi szereplő lelkiállapota is érezteti ezt az időpontot. Chrysis aggódva látja az „új dolgot“, az aggódást az alkalmatlanokért és szárnyaszegettekért — de ez az új dolog, amely ellen az olympusi istenek segítségét kéri, elsősorban benne magában van meg, aki félelmesen egyedül érzi magát és nyomorékoknak, koldusoknak egész tömegét tartja házánál, alávetve magát az elbizakodott csőcselék szeszélyeinek is. Chrysis „meghalt önmaga számára . . . távol él attól az éntől, amely az átlagember támasza s amely csak az önhietség, kapzsiság és sértődékeny büszkeség halmaza.“ Testi fájdalmai közt a halálra készülődve, kutatja, hogy mi is az ő hite a halál után következő életéről, az örök boldogságról vagy elkárhozásról. „De a legkimerítőbb minden kalandozások közül az az utazás, az ész hosszú folyosóin keresztül, abba a végső csarnokba, ahol a hit trónol.“ — „Nem hiszem többé, hogy fontos az, ami ér bennünket . . . A benső élet a fontos.“ — „Magasztalok mindent az életben, a világosságot csakúgy, mint a sötétséget.“

Chrisis tragikus magányát, amelynek igazi oka, hogy „a szeretetet nem tudjuk átadni“, komikus alakban látjuk viszont a *Heaven is my destination* című, ugyancsak kisterjedelmű, modern amerikai tárgyú regényben. (Címének helyes fordítása szerintem ez lenne: *Utam célja az ég.*) George Marvin Brush, az ifjú tankönyv-ügynök, donquijote-i kalandok egész során bukdácsol keresztül, s a regény utolsó sorai arra engednek következtetni, hogy mit sem tanult kalandjaiból: élete végéig olyan erkölcsi problémákkal fogja saját életét megnehezíteni, amelyeket az átlagember egy vállvonítással elintéz. s nem tud leszokni arról sem, hogy az embereket nevelni, javítani próbálja. Bármily groteszkek is ezek a kalandok: vagyunk egynéhányan, akik magunkra és életünk rokontermészetű eseményeire ismerünk bennük és — nem tudunk nevetni rajtuk.

Wilder magyarországi népszerűségét legújabbán színrekerült darabjának, *A mi kis városunk-nak (Our Town)* köszöni. Megvallom, mint fordító nem hittem ebben a sikerben, s nyilván a színház sem, amely majdnem hat esztendeig hevertette s csak a konjunktura delelőjén, az új igazgató bátor bemutatkozásaként merte színrehozni. Valószínűleg van némi része a sikerben annak is, hogy vitatkozni lehet a darab különösségén: a díszlet és kellékek hiányán, az időrend összegabalyításán, a tudatosan szenzációmentes, hétköznapi történésekben. De a sajtó, a közönség köréből hallott vélemények, a munkáselemlések egészen sajátos hatása — mind arra vallanak, hogy közönségünk jobb a hírénél és jórzésének van fogékonysága a darab igazi értékei iránt. A valóságos életet látjuk magunk előtt, amelyen a „szenzáció“ kívül esik, amelynek lényege igenis a mindennapi események-

ben, családanyák mindennapi kis hőstetteiben, apák kötelességteljesítésében, gyermekek tapogatódzásában van, s amelynek nagy titkára a temető-jelenet ugyanazzal a gondolattal mutat rá, mint az előbb elmondott görög mese. Hogy Amerika, minden apró, reális részlet ellenére, nemcsak Amerikát jelenti itt, azt már az első felvonás végén érezteti velünk a szerző: igen, Amerikában vagyunk, a nyugati félgömbön, a Földön, a Világegyetemben — Isten kezében.

BERDA JÓZSEF:

ÉHSÉG

Nézd azt a kopott fiatalembert, mily falánk szája van, hogy eszik, mily állati étvággyal! Nem lát, se hall, annyira el van foglalva önnön magával, olyan meghatódott. Két napja legalább, hogy nem evett szegény s most nemes bosszút áll a sorson, mely eddig bitang volt hozzá csupán, holott nem bántott embert még életében ő.

Nem is kéri már számon senkitől, miért s kiért való ez a kegyetlen harag iránta; csak eszik, de inkább zabál s közben gúnyos mosolyra torzul az arca, mint a suttyomban kárörvendő csendes őrütnék, akinek megbomlott agya már semmin se esudálkozik, mert így van ez rendjén ebben a bolond világban.

KONOK VÁLASZ

Hiába fintorogsz, hiába vagy kaján kárörvendő: nem vagyok a pipogyák prédája én! Ha nem tudnád még, tudd meg a valóságot; inkább az ördögnek adom el magam, semhogy a hazug butaság bárgyú szolgája legyek valaha is! Mert egész embert kíván a Mú, mely az örök napot vallja szülőjének, szemben a sötéttel, melyet te istenedül fogadtál abban a pillanatban, mikor agyadnak beborult.

UJLAKI ÁGOTA:

A CSÚNYA HÁZ

Nem volt se felhőkarcoló, se nyomortanya; közönséges lakóház a nagyváros hangos szívében. A derék newyorki polgárok megszokták, mint minden egyebet és nem találtak benne semmi kivetnivalót. Még azok sem, akik benne laktak.

A nyolcéves Dennis mégis ijedten megtorpant előtte. Közismert tény, hogy a gyerekek sokkal érzékenyebben reagálnak a csúnyára mint a felnőttek, legyen az ember, arc vagy tárgy. Valóságos sértés ez számukra, súlyos, hátborzongató sértés.

Dennis nem tudta ámuló tekintetét levenni a házról. Szívét valami érthetetlen rémület szorította össze.

— Ijesztően ronda épület, mi? — szólalt meg egy hang a háta mögött.

Dennis megperdült, mint akit lopáson csíptek rajta. Ószhajjú férfi állt mellette kopott esőkabátban. Botjára támaszkodva, csendes undorral szemlélte a ház homlokzatát.

Dennis nemcsak jólnevelt gyermek volt, de a férfi rokonszenves arca is határozottan vonzotta.

— Valóban ijesztő, uram.

— Az a szomorú, hogy az emberek nem érték be ezzel az egygyel, fiatal barátom. Az egész háztömb ilyen csúf.

Így is volt. Körüljárták a háztömböt, mint valami múzeumi termet, az öregúr beletörődő legyintéssel, a fiú rémült méltatlankodással az emberi ízlés ilyen tévelygésével szemben.

— És mekkora területet foglal el!

— Az ám. Hej, ha milliomos lennék! Tudod-e mit kezdenék a pénzzel? Megvásárolnám ezt az egész lázálmot és lebontanám. Az utolsó tégláig. Helyébe föld kerülne, gyepp, virágágyak, halastó, gesztenyefák és ezüstfenyők — egy valóságos fejedelmi park. S a közepén kényelmes kis vityilóban leélném az utolsó napjaimat, miközben a derék felháborodott newyorkiak szemébe nevetnék. Hogy gyűlölnék a parkot, a szürke kőhalmaz helyében. Pokoli tréfa lenne... De hát erre nekem nincs pénzem, a milliomosoknak pedig nincsenek ilyen hajlamaik...

Dennis, bár még messze volt az embergyűlölet megismerésétől és nem egészen értette, mi a pokoli ebben a tervben, mégis azonnal tüzet fogott és ragyogó ötletnek tartotta.

— Szólok az apámnak...

— Na és aztán?

— Megveszi és...

Az öregúr csak kuncogott.

— De igen, megveszi. Mi ez neki? Akár száz ilyen telket is megvehet.

A hitetlen nevetés nagyon felingerelte.

— Nem kell ezen nevetni; apám az Egyesült-Államok egyik leggazdagabb embere.

De ahogy ezt kimondta, már meg is bánta. Hátha az öregúr „kidnapper“ és azonnal elrabolja. De a férfi csak tovább mulatott.

— Kölyök, kölyök! És akkor így kószálhatsz az utcán, mint bármelyik suhanc? Engem ne akarj becsapni.

— Nem is engednek, de meglógtam a nevelőtől.

Az öregúr jóízűen hahotázott.

— Nohát, ezt a kis hazugot! De ilyet...

*

Dennis apja valóban az Egyesült-Államok öt leggazdagabb embere közé tartozott. Márpedig nem volt amolyan felkapaszkodott „selfmademan“, sőt. Már az apja, a nagyapja is milliomos volt. A pénz, a „business“ fogalmát már a pólyában megtanulták és az utolsó lehelletig hűségesen ragaszkodtak hozzá. Dennis apja pénzét mindig a legjobb üzletbe fektette, örökölt szimatja sohasem hagyta cserben. De mintha Dennisben semmi ilyen üzleti tehetség se szunnyadna. Most is előáll ilyen zagyva költői álmodozással. Egy háztömböt lerombolni, csak azért, mert ízléstelen! Haszontalan fákat ültetni egy milliókat érő telekre.

Az apa erőlködve keresett valami hasonló hajlamot a saját gyerekkorában. De nem talált. Még csak kéményseprő sem akart lenni, vagy soffőr, soha. Furesa gyerek, — no majd kinövi. Azért nem kell egészen elkedvetleníteni, érzékeny kis kölyök.

— Nézd fiam, ez szép és nemes ötlet, csak nincs benne üzleti lehetőség.

— Legfeljebb beletöröm a fogamat.

*

Dennis 23 éves koráig végigcsinálta mindazt, amit minden amerikai milliomos gyereknek végig kell csinálnia s amiről aztán hosszú unalmas könyveket írnak.

Elkényeztették és csiszolták, ha nem is a jellemét, de legalább a műveltségét. Elvitték az Óvilágba, képtárakat és patinás romokat bámultattak vele. Üzleti tárgyalásokra cipelték, amelyeken jobban érdekelt egy kopasz férfi harca a pimasz legyekkel, mint az egész tárgyalás. De azért úgy tett, mintha mindent értene — holott mit sem értett az egészből. Collegebe küldték és egyetemre, ahol rugbyt játszott és keveset tanult. Egy ideig vad szocialista volt, munkássztrájkokra járt és mindenütt felbukkant, ahol sztrájkoltak. Később verseket írt és átesett a szerelem első meglepő tapasztalatain. Volt idő, amikor visszautasított minden szülői támogatást; önálló akart lenni. De a munkával való első találkozásai után sürgősen visszavert az apai pénztárca kitárt karjaiba. Csalódásából egy izgalmakat

ígérő afrikai oroszlánvadászat gyógyította ki és a sivatag egyhangú végtelenségét ismét New-York civilizált, de vadul cikázó társadalmi életében felejtette el. Színésznők és filmsztárok voltak a barátnői, de egyik sem huzamosabb ideig; megvadította a gondolat, hogy csak a pénzébe szerelmesek. Úgy bánt velük, mint holmi rabszolgákkal és amikor ezáltal még jobban ragaszkodtak hozzá, únottan szakított velük. Pénzét a világ különböző rulettasztalain hagyta, anélkül, hogy nagyobb élvezetet talált volna a játékban. A „Business“ fogalmával néhány kísérlet után nem bajlódott többé. Apja temetésén döbbenten észlelte, hogy nem érez fájdalmat. Soha sem kerültek elég közel egymáshoz.

Huszonharmadik születésnapján elérkezett ahhoz az állapothoz, amit lelki válságnak neveznek. Vad züllés közben nehezedett rá ez a furesa érzés. Megszökött, kalap, kabát nélkül és meglehetősen csömörrel, de kevésbé józanul vágott neki a hűvös hajnali utcáknak. Gyűrött szmokingja gomblyukában szekfű helyett apró női zseb-kendő díszelgett; szórakozottan megszagolta, aztán undorral elhajította. Arca szögletes zárkózottságba fagyott, bizonytalanul dülöngélt, valamit motyogott magában. Agya pedig elég világosan bírálta meg a helyzetet. És ezt a bírálatot hangosan, némi daccal ismételte.

— Dennis fiam, ennek semmi értelme, ez így nem mehet tovább. Itt valamit tenni kell. Cél kell nekem. Cél — vagy öngyilkosság.

S mintegy megerősítést várva, felnézett a sapadozó égre. Ekkor megakadt a tekintete a szembenlévő ház homlokzatán. Mintha ismerős lenne az épület.

— Ijesztően ronda ház — makogta felháborodottan. Hirtelen eszébe jutott egy régi emlék: őszhajú férfi, a nyolcéves Dennis, lebontani ezt a lázálmot, parkot a helyébe...

Egy kóbor macska ijedten oldalt ugrott és a sarki rendőr erősebben markolta meg a gumibotját a homéroszi kacaj hallatára. Bizonyára valami részeg. Micsoda züllött fráterek vannak a világon! Zord arccal közeledett az elázott egyén felé, mire az megfordult és barátságosan elvigyorodott. Cseppet sem látszott részegnek, inkább bolondnak.

— Meg van a Cél, biztos úr, kiáltotta, nem: kurjantotta. — Pokoli tipp elképzelni a derék newyorkiakat...

Hahotázva távozott. A rendőr fejcsóválva meredt utána. Hátha mégis részeg volt...

Hazament. Órákon belül a rendelkezésére állt a hatalmas gépezet, amely apja halála után önmagától tovább működött, mint valami elindított perpetuum mobile, s melynek komplikált szerkezetéről nem volt fogalma, de nem is törődött vele.

Családi jogtanácsosuk vonakodva világosította föl vagyoni helyzetéről. Vonakodva és körülményesen. Dennis túlságosan izgatott volt, semhogy türelmetlenül meg ne szakítsa a beszámolót.

— Mennyi pénzt tudnánk azonnal folyósítani?

A vagyonkezelő joggal félt egy minden egyensúlyt elsöprő táj-funtól.

— Több pénzt kell folyósítani... Az olajkutakat eladhatjuk... Füttyülök a tisztelt konzernre... Miért ne vehetnénk fel kölcsönt arra a birtokra?... Eladni, mondom, hogy eladni azokat a részvényeket...

Négy óra múlva a vagyonkezelő csapzottan és vesztesként került ki az elkeseredett harcából. Sóhajtvá felállt.

— Ezt a háztömböt meg kell szerezni. Bármilyen áron. A maga dolga, hogyan...

Igy szólt az utasítása. Meghajtotta magát és nekilátott a parancs teljesítésének. Magához rendelte az ügynököket. A gépezet működésbe lépett.

Nem ment símán, sőt. Ügylátszik a rozsdá már kikezdte a szerkezetet. Amíg a régi vágányokon futott tovább, nem volt semmi zökkenő; a kerekek még sokáig maradtak volna lendületben. De ahhoz, hogy irányt változtasson, erős kézre lett volna szüksége, olyanra, mint amilyen Dennis apja volt. Dennis csak annyit mondott, hogy „akarom“. Mint aki megsuhintja az ostort, két kezét pedig tétlenül összefonja a gyomrán és elvárja, hogy a lovak maguktól találjanak a 23. utca 58. házhoz, ahol azelőtt még sohasem voltak.

Bármilyen ravaszul jártak is el az ügynökök, New-York mégis megsejtett valamit. A házak tulajdonosai hirtelen vonakodtak az eladással, az árak fantasztikus magasságba szöktek.

Dennis csak a vállát vonogatta.

— Mondtam, hogy az ár nem érdekel. Meg kell szerezni.

Nos, megszerezték.

Amikor az első felmondó levelek megérkeztek a különböző lakások reggelizőasztalaira, New-York idegesen és gyanakodva kezdett szimatolni. Nagyszabású játékot sejtett, fantasztikus ötletet, szokatlant, idegen és felháborító szagot, valami furcsa, megnevezhetetlen veszedelmet.

— Nem engedem — morogta berzenkedve és fölmeresztette tüskéit, mint valami sündisznó.

Öt évig folyt a harc. Öt hosszú év, tele akadályokkal, jogi kérdésekkel, perekkel, véres összeesapásokkal. Dennis lehurrogta az öreg ügyvédet, aki napról napra többet jajgatott.

— Pénzt! — kiáltotta vadul. — Vedd meg őket, rajta, dugd a zsebükbe, tömd a szájukba, fullaszd bele őket.

Nos, a pénz megtette a hatását. Igaz, öt év alatt Dennis vagyona a felére zsugorodott, viszont akkor már fölhangzottak az első csákányütések. Dennis fülének ez édeni zene volt. Nem mintha letörte volna a harc. De bensejében egy olyan tűz sürgette a Cél elérését, amilyen még gyerekkorában se fűtötte. Néha elégedetten nevetett,

ha eszébe jutott, mekkora komizság rejlik a tervében. Mert hát nem komisz, hát nem pimasz és jogtalan, ha egyszer a szép és igaz mer fölülkerekedni?

Amikor az első ezüsthányókat ültették a földbe, New-York feszült csöndben meglapult. Még nem tudta, csóválja-e a farkát, vagy harapjon. Aztán mind a kettőt megtette. A sajtó nagy betűkkel üdvözölte az eredeti szenzációt, de egyben a halálos ítéletét is kihirdette — sorai között. A riporterek tömege csak úgy özönlött Dennis lakására, kedélyes kérdések mögött azonban epés rosszakarat vicsgorgott. New-York pedig forrt. A dühtől, a szégyentől, a megalázástól. Lázas történet! Nevetségessé tették. Ha a lebontott házak helyén óriási gyár épül, vagy gigantikus szórakozó-palota, túlméretezett bünbarlang, — valami, amin Dennis betegre keresi magát, valami, amivel tönkretelhet minden nagytőkést, ami a világ minden pénzét, minden értékét az ő zsebébe szívja, — azt megbocsátotta volna. De EZT a sértést... Mintha vurstlit állítottak volna föl egy templomban. Hiszen a nagyváros is templom — a pénz, a „business“ szentélye. Kegyetlenebb megbecstelenítés nem érte még. Ez több mint egy pofon. És több mint egy tátongó seb. Ez boszúért kiált.

•

Dennis, aki napról napra közelebb látta a célt, nevetve leintette a jajgató ügyvédet. Nem érdekelte, hogy egyik gyárában végzetes sztrájk tört ki, hogy az ónbánya részvényei érthetetlen módon ijesztően estek, hogy Broadway-i színházát tűzvész pusztította el, hogy egyik részvénytársasága furcsa perbe bonyolódott. Csak a virágágyak beosztása, a halastó elhelyezése, az apró villa izléses berendezése járt a fejében és kirekesztett onnan minden más iránti érdeklődést. Maga is tudta, hogy kissé bolond és hogy a holdban él, de nem bánta. Ezt a holdat sürgősen be kell rendezni. A munka nem mehetett elég gyorsan számára.

•

Végre elkészült. Magas fal védte a parkot a kíváncsi szemek elől; csak a lombos ágak kúsztak ki a szürke zajos hétköznapba, dúsan és kihívóan.

•

— Szerencse, hogy még itt talált — szólt jókedvűen a gyászos-képző ügyvédhez —, épp most költözöm az új lakásomba.

Az öregúr csendesen Dennis vállára fektette súlyos kezét.

— Érezze jól magát, fiam és... használja ki a rövid időt, mert... ugyanis... szóval két nap mulva kalapács alá kerül az új otthona.

•

Mintegy álomban ült Dennis villája teraszán. Whiskyt töltött magának és a csöndes sötét parkot kémlelte. — Holnap reggel vége mindennek — gondolta szórakozottan és a keze még csak nem is

remegett. Holnap reggelig még minden az övé: a terrasz, a ciripelés, álmos csobbanás, a szél suhogása a fák koronái között, a whiskey üvegek halk csörrenése és a csönd. — Báresak tovább tartana ez az álom.

Dennis újból megtöltött két poharat. Kesernyés mosollyal kocintott a győztes nagyváros láthatatlan megszemélyesítőjével, gúnyosan meghajtotta magát és hangosan felköszöntötte az ellenfelét.

— Egészségedre New-York, és ragyogóan sikerült bosszúdra. Mellékesen szólva, teljesen megértlek. Nem szívom úgy mellre, mint ahogy szeretnéd. Szép mérkőzés volt, egy az egy-hez. Most én vesztettem. Talán jobb is így. Az elért célok idővel unalmassá válnak.

Biccentett és felhörpintette az italt. Majd amikor New-York nem mutatott hajlandóságot a whiskey-ivásra, az ő poharát is kiürítette. Nem mintha ez lett volna az utolsó.

Még egy ideig ülve maradt, meghallgatott néhány Gershwin-lemezt, majd fölkapta a palackot, eloltotta a villanyt és botorkálva indult be a házba. Enyhén el volt ázva, Morgenstern-verseket szavalt és néha kotkodácsolt is.

*

Másnap egy kényelmes karosszékből találták. Jobbkeze lazán lecsüngött, alatta revolver hevert a szőnyegen. Apró nyílás jelezte a halántékán a golyó útját. Arcán félig gúnyos, félig diadalmas mosoly ült, amolyan „és mégis“-diadal. Holott...

... holott alig egy hét múlva már fölhangzottak az első esküvőzések.

*

Két évvel később: az új épület kihívóan emelkedett az ég felé. Nem volt se felhőkarcoló, se nyomortanya. Közös lakóház a nagyváros hangos szívében. A derék newyorki polgárok megszokták, mint minden egyebet és nem találtak benne semmi kivetni valót. Még azok sem, akik benne laktak.

Szemközt őszhajú férfi állt, kopott esőkabátban, botjára támaszkodva. Csendes undorral szemlélte a ház homlokzatát, mégis bölcs beletörődéssel. Talán csupán saját lelkiismerete megnyugtatóra morgott magában.

— Ijesztően ronda épület. Hej, ha milliomos lennék...

PAUL VALÉRY:

TÜNDÉR

Volt-nincs a nevem,
szél errehozott
illatja vagyok,
holt és eleven!

Volt-nincs a nevem,
lángelme? család?
Alig itt terem
s már messze cikáz!

Hogy senki sem ért?
Hány új út azért,
kit már ahogy illet!

Volt-nincs! — csak amíg
tán két csere-ing
közt villan a melled!

Ford.: Somlyó György

ERDŐS PÉTER:

SVÁBHEGYI VERS

Nézem a várost...

Hosszú ujjukkal fésülik a tornyok
A szürke ködnek göndör fürtjeit.
Az árnyak nőnek, éjjeli koboldok,
És hallgatom a jelzőkürjeit
Távozó hajóknak.

Vártam a jelt...

Ma este megvillant a sok tető,
A völgyben égtek száznyelvű tüzek.
Jöttek a fények, egymást kergető
Szavak s ki tudja bennük mit üzent
A süllyedő világ.

Üzent-e nekünk?

Kik itt fent a hegyen
Lepergő csenddel mérjük az időt
S az emberen túl, innen Istenen
Gyümölcse lettünk egy régen kidőlt
Faóriásnak.

RÓNAY GYÖRGY:

NAPLÓ KÖNYVEKRŐL

Lucien Maulvaut francia író, — s „fiatal“, mert Isten tudja miért a mi fogalmaink szerint az író akkor kezd nem fiatal lenni, ha nála idősebbek többé-kevésbé mind kihaltak. Szóval *Lucien Maulvaut*-ra nálunk azt mondanák: „a kiváló fiatal író“. Negyven körül járhat. Eddig öt könyve jelent meg, öt regény. Az első az „*El Requete*“ magyarul is olvasható: a *Képes Krónika* közölte, folytatásokban. A spanyol polgárháborúról szól, akáresak második műve, a „*Glaieul Noir*“ is. Ugylátszik, *Maulvaut*-nak érzéke van az időszertű témákhoz. De nem riporter. Színvonalas, érdekes, jó író; a kor drámájában az egyén drámája érdekli. Új könyve is ilyen egyéni dráma a francia összeomlás nagy kollektív tragédiájában.*

Pierre Hédelin, a tudós és föltaláló felesége, Christine, a zongoraművész nő, egyiptomi hangversenyéről jövet Raguzában, a dalmát tavaszban véletlenül találkozik férje régi barátjával, Henri Fernevel. Az asszony hajója este indul tovább: egyetlen délutánjuk van, hogy megnézzék együtt a várost. Egyetlen szorongatóan szép délután.

Maulvaut remekel ennek a délutánnak az elbeszélésében, fényárny, halk hangsúlyok, hangulatok játékában, annak érzékeltetésében, ahogy a két régi ismerős sétája egyszerre „más“ lesz: mélyebb, álomszerűbb, a messzi idegen és „idegenforgalmi“ város díszletei között. Mi történik? Semmi. Beszélgetnek. Benéznek a póstára. Henri levelet kap varsói barátjától. A levél: fenyegetés, — árnyék, melytől tragikus hangulatot nyer a színes raguzai idill. A háború napok kérdése, — írja a jóbarát.

A „szeptemberi válságok“, a harmincas évek Európájának légköre ez: a művelt, szép, kicsit sznob, félig filologus, félig diplomata Európa utolsó pillanata, — az utazások, a salzburgi hangversenyek, a szabadteri előadások, a görög nosztalgia, balkáni egzotikumok, Frobenius, Madariaga, Spengler, a müncheni találkozó, a kedves, esernyős Chamberlain-anekdóták Európája, — a szépség és kultúra narkotikumával elaltatott halálfélelem; — amikor még nem akartunk hinni abban, ami egy-egy éjszakán, két álom közt, fölrettent idegeinkbe csapott. Ezeknek az éveknek volt nagy sikere *Fowler Wright* könyve, a „Prága nincs többé“. Ezekben az években volt a legnépszerűbb *Giraudoux*, a „Harc az angyallal“, *Giraudoux*-ja, — nem pedig a politikus, a „*Pleins Pouvoirs*“ írója, az aggódó, aggasztó tünetek világgá kiáltója. Soha nem ízeltük annyi megértéssel Paul *Morand* stílusát, mint ezekben az években: mintha magunk is látnók a „*Flèche d'Orient*“ repülőgépéről ezt a néprajzi Balkánt, a román kaviárhalászokat, a Duna lusta deltáját. *Montherlant* évente megírta a maga „intelmét“: *Montherlant*-t

**Lucien Maulvaut*: *Nausicaa* (René Julliard, Sequana, Paris).

is ekkor fedeztük föl. Tőle tanultuk meg, hogy a sport is költészet; a kedves, csámpás futballista-kölyök, az igyekvő kiskutyára emlékeztető Jacques Peyrony volt a barátunk, a „Les Olympiques“-ből. A szeptemberi válságok idején a remek Montherlant-i anekdótát olvastunk a két szamuráiról: párbajozni mennek a mezőre, de megered az eső, s ők egymással, közös esernyő alatt várják a zápor elálltát. Mindenki azt hitte, meg lehet menteni a békét. Vagy legalábbis mindenki úgy tett, mintha hinné. Láttunk képeslapokat: Daladier kezét hálás német anyák szorongatják a müncheni utcán. Egy-egy percre olyan volt a világ, mint egy szép, nemes, okos színház. Az államférfiak szerették a teatrális gesztusokat. A két szamurái kardja veszedelmesen villogott. Az ég is dörgött már. S mi fölénk képzeltük az angol miniszterelnök megváltó esernyőjét.

Azon az estén, amikor Christine és Henri Raguzában sétál, a belgrádi lapok még nem adtak hírt semmiféle katasztrófáról. A hajó azonban, a feszült diplomáciai helyzet miatt, félórával korábban elindul. Christine Raguzában reked.

Korfu szigetéről repülőjárat visz Franciaországba. Ott van az „Air France“ légikikötője . . . — Igen, ezekben az években valami furcsa mitosza támadt a repülőgépeknek is. Talán azért, mert semmiképpen sem akartunk arra gondolni, hogy ezek a gépek egy szép napon bombákat is dobhatnak majd, házsorokat, városokat pusztíthatnak el. Sehol sem élt olyan meggyőzően ez a mitológia, mint a franciaíknál. *Mermoz, Kessel, Saint-Exupéry, Guillaumet* . . . Fleury szép, megkapó könyvben örökítette meg a francia pilóták délamerikai vállalkozásait; Mermoz óceánrepülése eposszá magasztosult. A „Revue de Paris“-ban pedáns, kultúrált cikkek tartották napirenden az „aviation“ kérdését, s tárták a világ elé valódi bölcseséggel, milyen siralmasan gyöngye a francia légierő. Pierre Weiss generális a sportrepülésről írt könyvet. Georges *Le Fèvre* a repülőgép éteri palotájáról, a kapcsolótáblák bűvös mechanizmusáról. Saint-Exupéry a kertészt ünnepelte, a kertészt a pilótában is: a felhőbeli kertek napszámosát. Gondolt rá vajjon, hogy néhány esztendő múlva majd mint „pilote de guerre“, Arras fölött a halál aratását szemlélheti? A „Terre des Hommes“ az utolsó békeévek legnagyobb francia sikerei közé tartozott. S példája nyomán a szunynyadó Mozartot kerestük a föl-föltünező hontalanok szenvedéstől árkos arcán . . .

A hajó eltávozik, s Christine-ben mintha egy húr pattanna el: a józanság húrja. Ez a végzet előtti drága eufória. Az álom napjai következnek. Korfu, a sziklás görög sziget, egy homéroszi pásztor, kecskenyájjal, egy délután a tengerparton, fürdőruhában a napon, a lágy homokban: ott, ahol Nausikaa rálelt Odysseusra. Mert ez is hozzátartozik az utolsó békeévek hangulatához: ez a napfürdőzés, a sugarakkal átvert testnek ez a kábulata, ez a mély ernyedtség.

Másnap Christine és Henri hazarepül Franciaországba.

Kitör a háború. A „furesa“ háború, a „drôle de guerre“. Henri egy alpesi fedezékben él katonáival, az olasz-francia határon. Pierre

Hédelin a hadügyminisztériumban dolgozik. Christine déli fürdőhelyeken jár. Három ember: látszólag nem történt velük semmi. Csak éppen háború van. „Furcsa“ háború. És valami finom repedés futott végig az életükön. Pierre sejti, hogy a felesége mást szeret. Henri az alpesi csúcsok havas tisztaságában vívódik Korfu emlékével. Aztán egy csikorgó téli napon találkozik az asszonnyal. S egy lázas, boldog, bódult hetet töltenek együtt, Henri szabadságát, — mámor és szerelem napjait.

Pierre ekkor már Afrikában van: Henri segítségével kivívta, hogy Casablancába helyezték, — nem bírta tovább a fúra háború idegölő bürokratizmusát. Egy pillanatra elkapja a tett heve: kísérletei sikerülnek, a munka elaltatja szenvedését. Hiába: visszahívják. Betegen érkezik meg az üres párisi lakásba. Felesége most éli szerelme legszebb óráit Henri-val. Másnaponként fölhívja otthonát: így tudja meg, hogy Pierre hazatért s beteg. Henri szó nélkül csomagol, indulnak vissza: az asszony az urához, a katona bajtársaihoz.

Henri azután csapatával Norvégiába kerül. Megint nem történik velük semmi; csak egy szorongató alkonyat ad hírt nekik valami néma veszélyről. Egyetlen puskalövést sem tesznek: hajóra rakják őket, s viszik vissza Franciaországba, az összeomlás kellős közepébe. Pierre hivatala, a minisztérium is csomagol: közelednek a németek. Az utolsó estén végre tisztázódik közte és Cristine között a helyzet, — finom, komoly, szép, erős jelenet: pár szó, semmi több. Az asszony Saint-Jeand-Luz-be menekül. A férfi a minisztérium iratait vívó teherautókkal tart. (Ezt a hangulatot is ismerjük. René Benjamin írta le egy könyvében, a „Printemps Tragique“-ban hogyan dőcögtek az országúton, özönlő francia, belga, hollandi menekültek közt, a minisztériumok otromba, iratokkal zsúfolt, hátborzongatóan értelmetlen teherautói, s hogyan égett napokig a Tours-i levéltár, papírpernyét okádva a környékre, míg a magasban stukák keringtek.) Pierre tehát a teherautókkal megy. Légítámadás éri őket. Megsebesül.

Henri a teljes zürzavarban hányódik: visszavonulás — visszavonulás... Tragédia, hősök és tragédia nélkül: a legtragikusabb tragédia. Bayonne a végső állomás. A esőd. Sereg, mely harc nélkül vesztett háborút... Henri találkozik Christine impresszáriójával, — az éppen a portugál konzulátus előtt szorong a szakadó esőben: Portugáliába akar menekülni. Megtudja tőle, mennyire kétségbeesztette Christine-t, hogy hónapok óta nem kap hírt felőle.

De ebben az összeomlásban összeomlott a szerelem is. S amikor az asszony az Anglia felé hajóra szálló lengyel katonák közt rátalál Henri-ra, könyörgésének már nincs annyi ereje, hogy megtörje ezt a konok, kétségbeesett, sivár elszántságot. S ekkor a férjére gondol: a szerelem gyöngé, de a barát, Pierre talán még segíthetne. De hol van Pierre!...

A hajók ott hányódnak, indulásra készen, a viharos öbölben. Henri még egyszer emlékezetébe vési a francia partot, a Pirenneusok messzi kékjét. Egy csónak közeledik, két halász egy nevet kiált. Az ő

nevét. Egy üzenetet, neki. Ez az üzenet: Pierre-t hajnalban sebesülten Christine villájába szállították, s most beszélni akar vele. Késő! Henri nem törődik vele, hogy szuronyok szegik útját. S jellemzően a tragédia nélküli tragédiára, egy komikus, szánnivaló lendülettel a tengerbe veti magát. Csáklyával húzzák ki a halászok. Csupa víz. Christine a parton várja. S a csalódott férfi elindul a megcsalt barát felé. Az egyetlen biztonság, az egyetlen szilárd érzés felé.

„Une tragédie française“ — mondja a regény alcíme. Igen: egy francia tragédia. De *Maulvault* ebben az „egy“ tragédiában, mint tükörben, megmutatta „a“ tragédiát.

*

C. F. Landry nevét egy regényből ismertük meg: „Baragne“ volt a címe, — 1941-ben jelent meg, *Ramuz*-re emlékeztetett, s Ramuz művei közt is leginkább a „Derborance“ hangulatára. Kétségtelen: Ramuz remek iskola. Benne nincs öncélú pátosz, mondatözönökben hömpölygő misztikum, s nincs benne soha giccs sem. Kemény, magvas, kevés eszközzel dolgozó, mindig a valóság talaján álló tiszta, nagy művész. Nem hiába tartja számon a mai francia tudat a nagy útmutatók sorában.

A „Baragne“ nem volt rossz regény; nem volt meggyőző sem. C. F. Landry legújabb munkája meggyőző.* Ezzel a mondatval kezdődik: „386 júliusában Ágoston harmincegy éves volt“. És Possidiusnak, Szent Ágoston halála tanujának ezzel a mondatával végződik: „Nem készített végrendeletet, mert oly szegény volt, hogy nem volt mit örökségül hagynia“. Hogyan lett Ágostonból, a tanárból, a retorika és dialektika kedvelőjéből, a szenvedélyes vitakozóból, a későrómai világ e tipikus intellektüeljéből Ágoston, a szent: erről szól ez a gyönyörű kiállítású, kétszázhatvan lapos könyv. Egy megtérés története tehát. A megtérés-történetek fogásai és kellékei nélkül. Ezt az Ágostont nem égi jelek taszigálják az igaz útra: ez belső szükségességből talál rá az igazságra. Harmincegy éves és rácszmél, hogy eddigi életének nincs semmi értelme. Elindul és megkeresi az útját. Az utat, amely a töprengések sivatagján át Istenhez vezet.

Izgalmas és nagyon emberi könyv. Lélekelemzés? — igen. De a valóság elemzése. Idézetekkel bizonyít. Idézeteket értelmez, mindig valóságosan. Mély kultúra van benne, a legritkább kultúra: nem a könyveké és a módszereké, hanem az élményé és a léleké. Közel hozza hozzánk a hőst; melyikünk nem érezte még azt a „fáradtságot“, amelyet *Landry* fedez föl a harmincegy esztendő Ágostonban?

A szentek életrajza igen sokszor kelt kételyt a kritikus olvasóban: a buzgó író mindenáran a szentség jeleit keresi hősében már akkor, mikor még nem volt szent, s esodákat mozgósít, hogy ne kelljen szembenézni a valósággal. De Landry nem hiszi, hogy Isten minduntalan esodát tesz a kedvünkért, s mint aggodalmaskodó rokon, figyelmeztet a veszedelmekre. Nem, — harcunkat nekünk magunk-

* C. F. Landry: Saint Augustin, proie de Dieu (Mermod, Lausanne).

nak kell megharcolnunk: így a szebb, a méltóbb, az igazabb. Ágostonnak nem égi hang mondja, hogy „vedd és olvasd“: egy gyerek dünynyögi valami együgyű dal végsorát. S amikor „veszi és olvassa“ a szentírást: csoda-e, hogy éppen ezt olvassa: ne éljetez tobzódásban... Hiszen ő nem tobzódott! S ha azt olvassa, amit a házasságról mond Szent Pál: megházasodik? Aligha. Ágoston intelemnek veszi a véletlent. A kegyelem nem véletlenül múlik. Ágoston elindult a maga útján, s nem azért érkezett meg céljához, mert véletlenül rányitott egy helyzetéhez illő sorra; ellenkezőleg: — ezt a sort azért értelmezi úgy, ahogyan értelmezi, mert már úton van. C. F. Landry azt mutatja meg, hogy a szentek emberekből lesznek. S azt a pillanatot ragadja meg, amikor az ember kilép önmagából és vándorolni kezd abban az „éjszakában“, amelynek a végén a szentség virradata várja. „Isten zsákmánya“. Isten zsákmányul ejtette. Amikor ezt a könyvet olvassuk, megsejtjük, miért voltak az apostolok éppen halászok.

*

A „Cahiers du Rhône“ fehér sorozatában jelent meg *Jean Garvin* fordításában, bevezetőjével és jegyzeteivel „egy orosz zarándok“ valomása.* Berdjajev egy megjegyzése hívta föl Jean Gauvin figyelmét a műre, melyet először 1865 táján adtak ki Kazánban, majd 1884-ben, végül 1930-ban. A zarándok nevét nem ismerjük; az 1884-i kiadás előszava szerint a kéziratot egy Athosz-hegyi szerzetes őrizte s nála másolta le a kazáni Szent Mihály Arkangyalról elnevezett cseremiszi monostor apátja.

A zarándok 1856 és 1861 között járja az orosz utakat. Egyetlen kincse a biblia, meg egy askétikus mű, a Philocalia: az imára és önmegtagadásra vonatkozó patrisztikus szövegek gyűjteménye. Vándorlásai közben derék vendéglátókkal, rablókkal, hívőkkel, hitetlenekkel egyaránt találkozik: alakja körül ott látjuk az egész egykorú orosz életet. A képet nem művész formálja: közvetlen melegséggel vetíti elénk egy egyszerű, tökéletességre törekvő lélek. Ne felejtsük el: Oroszországban ekkor még áll a jobbagyság... A zarándok nem csak az orosz psziché megértéséhez ad kulcsot a kezünkbe. Együgyű elbeszélése után Gogolyt, Dosztojevszkit is jobban értjük. „Isten kegyelméből ember vagyok és keresztény, tetteimre nézve nagy bűnös, állapotomra nézve hontalan zarándok, a lehető legsilányabb körülmények között, ide-oda vándorolva“ — kezdi a névtelen. Egy vasárnap éppen akkor lép a templomba, amikor a pápa a thesszalonikaiakhoz intézett levelet olvassa. Megüti fülét ez a mondat: „Imádkozzatok szüntelenül“. S ő elindul, megtudni, mit jelent ez, és hogyan kell szüntelenül imádkozni. Askétikus gyakorlatokba kezd, — mintha a keleti remetesség fénykorában járnánk. Európában ekkor ér deledőjére a naturalizmus. Ez a zarándok időtlenül messzi világban vándorol; világa majdnem egyidejű a katakombákkal. Nem csodálkoznánk rajta, ha hollók táplálnák és szelíd oroszlán ásná meg a sírját.

* *Récits d'un pèlerin russe à son père spirituel (La Baconnière, Neuchâtel).*

VAJDA ENDRE:

ELMÉLKEDÉS A TESTI ÉS LELKI FÁJDALMAKRÓL

Ne mondd, hogy a lelked kínoz!
Lelked, mint a víz, szabadság
Törvényében, száz alakban
Győzte le a perenyi rabság
Kínját, mert ha tespedés vagy
Belészórt méreg gyötörte,
Visszaszívódott a multba,
Vagy beáradt a jövőbe.
Partján vízililiomként
Kelt az emlék vigasztalni,
Fenekén elsüllyedt város
Ködlött fel a mélybe csalni.
Télen a hideggel versenyt
Hidegülve jéggel váltott,
Nyáron hűsen nyelte mélye
A perzselő valóságot.
Mikor víziók oltatlan
Mesze zuhant bele, forrva
Szabadult meg a jelentől
Sistergő fehér gomolyba.
Ha gyülvött lény úszott benne,
Hínárjával húzta mélybe,
És kékségbe oldott békét
Váltott képpé tükrözése.
Ámde tested mozdulatlan
Vak göröngye a jelenbe
Dobva mindig átszenvedte,
Mit a sors rámért. Esengve
Vonaglott vagy daccal túrte
Pillanata sujtó átkát,
Nem tudott elmenekülni,
Amikor a kínba vágták.
Mondd: a szerelemnek lángja
Valóban oly tűzzel éget,
Mintha nekiesnél kábán
Egy nagy ízzó kemencének?
Szúrt-e úgy beléd a sértés,
Mint a daráznak fullánkja?
Szorítottak úgy a gondok,
Mint a kínzókamra pántja?
Gondold jól meg: mi keserűbb,
A kinin-e, vagy a bánat?
Mélyebb seb egy éles szótól,
Vagy egy kardvágástól támad?
Mi véresebb: egy nagy műtét,
Vagy versben a régi mondák?
Furdalt-e lelkiismeret
Úgy, mint amikor a szondát
Belédmélyesztették? Éhség
Kínzott-e könyv után, mintha
Tantaluszként vízben úszva
Elfutna a csalafinta
Étel éhes inyed elől,
Csalogatóbb lépes méznél?
Vakíthat-e úgy a szépség,
Mint hogyha a napba néznél?
Hát a büntudat kohója
Forral-e maróbb kínokkal,
Vagy egy irgalmatlan katlan,
Mely fortyog olvadt szurokkal?
Könnyebb lenne ennek poklos
Harapását elviselni,
Mint csendes imádkozásban
Vétkeid levezekelni?
Olyan ellenállhatatlan
Kíváncsiság hol keres meg,
Mint mikor a viszketegség
Kiütése lepi tested?
Van-e oly hideg a közöny,
Hogyha kérsz, de jaj, hiába,
Mintha meztelenül kéne
Futni kint az éjszakába?
Mert a tested van csak benne
Igazában a jelenbe,
Csak a tested néz örökké
Támadó sorsával szembe.
A léleknek szétfolyó híg
Közegébe oltott fájás
Csillapítására medret
Levezetni a homály ás,
Vagy a fény épít szivárvány
Utat felhőkön keresztül.
Mégis, tested robotos, vak
Jajába néha berezdül
Lelkedből egy hulló esep, hogy
Átitassa a göröngyöt,

Mely folyvást belül az örök
Jelen által írt körön nyög.
Ekkor megszűnik a fájás
Mert megszűnik a jelen,
Éned a lélekben úszik

Pillanatra testtlen,
Lelked úgy ring tested fölött,
Mint a napszúrástól kába
Sivatag, mely perzselt húsát
Oldja úszó délibábra.

THURZÓ GÁBOR:

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

Jean Sarment-t eddig az ibseni szándékú és dramaturgiájú Árnthalászból ismertük. Aki a „106. születésnap” nézőterére téved, első pillanatban azt hiszi, hogy német kispolgári idillt lát, körülbelül Karl Zuckmayer modorában. Vitatkozó nyárspolgárok, bővérű kisvárosi kocsmáros, tüzoltóparancsnok, patikus, fecsegő süldőlányok, mutató, inkább izgatott, mint érzelmes „helyi színek”. Német idill még az indulás is: ahogy a cirkuszi oroszlánszeldítő megjelenik a vendéglőben, felfigyel az álmodozó vendéglőslányra és először találkozik a kisváros csodájával és büszkeségével, a százhat éves öregasszonnyal. Eddig nem túlságosan érdekes, amit látnunk, nincs is eléggé összefogva, kedélyesen és unalmasan csordogál, körülbelül úgy, hogy a végét előre sejtjük. A második felvonásban is elsősorban az idill folytatódik: látunk egy szerelmi jelenetet a pataknál, nem nagy lelki tartalommal és izgalommal, később tanui vagyunk az öregasszony készülődésének, — ebben a pillanatban hirtelen ugrik egyet az akció: most kezdődik a novella után a dráma. Ez a dráma pontosan egy felvonást tenne ki, Sarment azonban nem ökonómikus, tovább nyújtja mondani-valóját, beleszó fölösleges jeleneteket, túlságosan szétszálazza a bonyodalmaikat, teletömi idegen anyaggal, túlzott couleur locale-lal, néhány harsogóan vidám összeütközéssel, hogy aztán a nagynehezen elért feszültséget a darab végén ismét elsimítsa, jellegzetes novella-véggé. Pedig az ötlet nem lenne rossz és nem lenne drámaiatlan: hogyan fizet vissza egy elnyomott öregasszony mindazért a szenvedésért, ami az élete volt, a leszármazottjainak, hogy vesz elégtételt úgy, hogy színleg még önmagát

is lealázza a meghökkenő nyárspolgári társaság előtt. Mindez azonban nem határozott gerince a darabnak, csak előelő csillan belőle, s ami az előtérben játszódik, az hol izes-izetlen környezetrajz, hol érzélgős szerelmi enyelgés. A humoron, a csiklandós ironián kívül nincs semmi franciás ebben a színpadi műben. Karl Zuckmayert említetjük, de még a „Katharina Knie”, a „Fröhlicher Weinberg” drámai szerkezete is összefogottabb, sommásabb, sőt: franciásabb, mint Sarment vígjátékáé. Egyhez azonban nagyon ért az író: szerepeket írni, tetszetős, de inkább külső, mint belső megmintázásra alkalmas szerepeket. A legjobb közöttük a 106 éves öregasszonyé: *Gobbi Hilda* az áthasználás zsenialitásával, pompás színészi ösztönnel és ízléssel oldotta meg rendkívüli, sok ízléstelelenségre csábító feladatát. A többiek *Major Tamás* rendezésében meglehetősen lagymatag tempóban, eléggé érdektelenül mintáztak meg egy-egy kisvárosi figurát. *Pethes Sándor* trottili katonatisztje, *Ungváry László* valóban oroszlánszeldítői cirkusz-lovagja jelentősebb csak közülük. *Szörényi Éva* álmatag szököcség volt, szinte teljesen szerep nélkül, *Rajczy Lajos* nem nagyon őszintén, külsőségekkel formált meg egy jellegzetesen Kiss Ferencnek való figurát, *Szabó Margit* szemmelláthatóan únta feladatát, *Bornemissza Éva* pedig nem való a Nemzeti Színház színpadára, de alighanem még egy igényesebb magán-színiiskolába sem.

*

Herczeg Ferenc történelmi színjátékai-
ban mindig a tanítói feladat őszinte
átérzését kellett értékelnünk. Szíve vé-

rével publicista ő, aki nemzetének egy-egy válságos órában okosan, mértékartással — a színpad nyelvén és a dráma eszközeivel — ismétli meg a magyarságot vezető eszméket. Gondolatai formásak, szépek, hitelesek, de nem újak, inkább összefoglalásai közismert, állandóan figyelemmel kísérendő és mégis annyiszor semmibevett nemzetnevelő igazságoknak. Ilyen összefoglalást nyújt egy sereg mély történelmi igazságból, már-már közmondásszerű bölcs gondolatból az „*Aranyzárnyc*” is. Itt Zrinyi Ilona a főhős és figurájában a ma annyira időszerű, kétféle húzó, az igazságot kétféle külső hatásra mozduló magyarság jelenik meg. Zrinyi Ilona politikus, de asszony is, s amikor cselekednie kell, szíve szavát követi s ebben, ösztönszerűleg a helyes utat is. Herceg Ferenc nem akart a szó teljes értelmében vett drámát írni inkább drámai képekben, — helyelközzel állóképekben, — ábrázolta ezt az asszonyi pályát s e pályában a magyarság örökkön időszerű sorskérdéseit. Eszközei higgadtak, válogatottak, kicsit régiesek, elképzelésében van valami abból a nemes, festői szándékból, melyvel Benczur Gyula festette hatalmas vásznait. Nem hamis stíl-romantikát kapunk, mint Feszty Árpádnál, hanem az igazi történelmi stílust, de eszményítve, felemelve egy bizonyos esztétikai magaslathoz. S így, ha inkább pompás történelmi freskó is ez a mű, mint

dráma, mégis érdekelni tud közismert, de elegánsan fogalmazott, őszintén hangzó — és valóban őszintén átértzett — igazságaival. S amellet a kitünő színpadtechnikus se tagadja meg magát: mutatós szerepeket írt színészei számára. Természetesen a szerepek körül egy kis baj volt: a *Vígyszínház* nem túlságosan alkalmas hely kosztümös magyar színművek számára. Az előadás vontatott volt, mintha a sok paróka és szakáll zavarta volna a remek színészeket. Egyedül *Lázár Mária* lepett meg szépen átgondolt alakításával, — hogy dekoratív Zrinyi Ilona lesz, azt mindenki sejtette. *Jávor Pál* csekély lelkesedéssel játszotta Thököly Imrét, merev és feszes volt. Mindkettőjükre áll azonban az, hogy meg kell tanulniok végre helyes magyar hangsúllyal beszélni. *Somlay Artur* Lipót császár villanásnyi jelenetével nem sokat tudott kezdeni. A többiek? *Bihary József* élményszerűen formálta meg egy falusi bíró Tiboreszerű alakját, — nagyon helyesen, hangsúlyozta a figura Tiboreccal azonos vonásait. Itt Hercegnék is az lehetett az elképzelése, hogy a nagy magyar történelmi dráma egyik figuráját szinte átmenti a maga színpadára is, s az örök magyar keserveket szándékosan Tiboreccal mondatja el. *Csathó Kálmán* dekoratívan rendezte a művet, de gondolja lehetett volna rá, hogy Herceg régiesebb ízlésű technikai fogásait helyenként leplezze.

E L V E K É S M Ű V E K

SIK SÁNDOR: HIMNUSZOK KÖNYVE. (*Szent István Társulat.*) A középkori himnuszokat *Babits Mihály* „*Amor Sanctus*”-a fedeztette fel velünk. De aki forgatta valaha a Pázmányé mellett legremekebb magyar imakönyvet, a Pázmányét oly bőven és okosan kiaknázó, kitünő „*Sik—Schütz*”-öt, annak *Babits* himnuszeit olvasva felcsendült a fülében egy másik, talán kevésbé pompás, kevésbé liktető, de nagyon mély és megkapó, olykor talán meggyőzőbb dallam is, — a „*Sik—Schütz*” már-már szerény névtelenségben megbúvó elsőrendű fordításainak a dallama. *Babits* fordítását latinabb-

nak éreztük, *Sik Sándor*ét közelebbinek a középkori és tizenhatodik, tizenhetedik századi magyar himnuszfordítások hangjához.

Most, végre, megjelent *Sik Sándor* tolmácsolásának teljes gyűjteménye is, a „*Himnuszok könyve*”, a fordítások mellett a latin szöveget is közölve. S megint csak az a régi érzés támad föl bennünk, ami akkor, mikor először forgattuk az „*Amor Sanctus*”-t: *Babits*-ban a magyar nyelv szikrázó, dallamos, eredetivel versengő latinosságát élveztük, *Sik Sándor*-ban a középkorias, vagy *Kájomit*, *Náray Antalt*, sőt akár a *kódex*okat idéző magyar ízt. Úgy

látszik, a fordító még ebben a jobbara személytelen lírában sem tagadhatja meg önmagát. A „Himnuszok Könyvé”-t polcunkon mindjárt a „Fekete Kenyér” mellé helyezhetnénk.

Alig hisszük, hogy a himnuszoknál lehet fogasabb műfordítói föladat. Sík Sándor ezeröttszáz év hangját szóltatja meg. Babits figyelmeztetett rá az „Amor Sanctus” ragyogó előszavában, mennyire nem egy tömb ez a líra, mennyire változik, fejlődik ez is. Ennek is vannak korszakai. Szent Tamás másként dicséri Istent, mint Szent Ambrus. A latinban természetesen finomabb fül kell a különbségek, a stílus, ritmika, rimelés apró változásainak érzékléséhez, mint ha modern nyelv költészetével állunk szemben. Villont természetesen fordítjuk más hangszerelésben, mint Lamartine-t. De Szent Ambrus és mondjuk Celanói Tamás közt éppen csak egy leheletnyi a különbség, — és több mint háromnegyed évezred. Sík Sándor művészetében ez az egyik legnagyobb teljesítmény: ennek a leheletnyi s oly döntő különbségnek a mesteri érzékelése. A háromnegyed évezred a fordításban is észrevehető.

Másik ritka érdeme a hűség. Nem a szöveghűsége gondolunk: az elemi kötelesség. Nem is a dogmatikai tartalom pontos visszaadására, — Sík Sándor, mint teológus, erre igazán hivatott. Hanem az esztétikai, ritmikái hűsége. Sedulius egyik himnuszában olvassuk ezt a két sort:

*Intacta nesciens virum
Verbo creavit filium.*

Ezt a különben rímtelen himnuszban kiütőköző nagyon erős, mintegy a gondolat teljességén fölesendülő rímet a magyar ezzel adja vissza:

*Ki sosem ismert férfiút,
Angyal-igén fogant fiút.*

Ilyenek a fordítói telitalálatok! Latinban, magyarban ugyanaz a két szó, ugyanaz az értelem rimel, s a „férfiú-fiú” rim hangulata, ereje pontosan megfelel a latin „virum-filium”-nak.

E korai keresztény himnuszok kedvelt formája az ambróziánus nyolcas: nyole szótagos jambikus sor, metszettel az ötödik szótag után. A strófák négy sorosak, s a metszetet nem minden sor tartja meg pontosan: a sorok többsége, vagy a legjelentősebb sorok szug-

gerálják a ritmust. Ennek a szuggesztiónak leglényegesebb eleme, — a rímtelen himnuszok korában valóságos rimpótló, — az alliteráció, amire a középkori, egyházi latinnak különben is nagyon erős a hajlandósága. Találomra idézünk néhány példát, s mellé a remek magyar megoldást:

*Surgamus ergo strenue
Patrem perennis gloriae
Ut facta fletu sisteret
Madere musto ebrios*

*Hát talpra keljünk könnyedén
A múlhatatlan menny urát
Tíz-tízta könny a tetteket
Zajongja: musttól mámoros*

Vagy már nem ambróziánus formájából, például egy magyarországi szekvenciából:

*Vera veris primula
Tetsző tavasz elseje*

Szintén magyarországi himnusból, a belső rím szép példajaként:

*Mater plorat, cum adorat
Sírva nézi, úgy becézi*

— s itt az egész verset idézhetnénk, — Kájoniból való az eredeti, — latinját mint a magyarországi latinnyelvű barokk egyházi líra egyik remekét, a fordítást pedig mint valóságos bravúrt: végig követi a latin édesen csengő belső rímeit, s bájosan adja vissza azt a népies ízt, azt a barokk oltárképekre emlékeztető közvetlenséget, mely a latinak talán legnagyobb értéke. S még egyet e himnusszal kapcsolatban: — egy-egy idegen versben sokszor csúcsosodik rímbe egy-egy ritka, más nyelvből vett szó, terminus technicus, más eféle, amit az igazi fordítói becsvágy szeretne mindig ugyanott, ugyanúgy, ugyanolyan értékben megtartani. Idézzük párhuzamosan a latint és a magyart, — s figyeljük az utolsó sor rímét, az „ecloga” szót:

*Vitant caulam, petunt Aulam
Regis nati Coelicam,
En pastores sunt cantores,
Jesu cantant Eclogam.*

*Jön a pásztor barikástól:
Jézus szentebb aklot ad.
A Fűnek sipot fűnek
S énekelnek eklogát.*

Az eredeti harmadik sora, ez a bübajosan együgyű latinság milyen szépen eseng vissza a magyarban, milyen remek lelemény a „fiúnak“ szó lazább, „népibb“ hangulatával, s milyen kedves barokk „tudálékosság“ ez az „ekloga“ — latinban és magyarban! A legszebb magyar fordítások között kell számontartanunk ezt. (Általában a magyarországi himnuszok külön meglepetés. Milyen gazdag volt a mi költészetünk, mennyire egyenrangú a Nyugattal! S mennyire szomorú, hogy Dankó hatalmas gyűjteménye oly mélyen alzik könyvtárunkban!)

Az olvasóban természetesen fölébred a „pepecselés“, a hasonlítás, izlelgetés vágya is. Olvassuk el Aegidius Colonna szép hóra-énekét, a „Patris sapientia“ kezdetűt. Ime, első magyar fordítása, a tizenhatodik század elejéről való Winkler-kódexből — (negyedik strófája ez, a sextára):

*Napnak hatod idején Jézust meg-
feszejték,
Kínjában megszomjúla, epével
kínzaték,
Két tolvajnak közötté bűnösnek
ítelteték,
A kegyetlen zsidóktul meg mehkárom-
lattaték.
Négy századdal később Sík Sándor-
nál így hangzik:
Keresztfára szegszik hatod óra táján.
Függ a két lator között a gyalázat
fáján.
Epe csorog italul szomjuhozó száján.
Így mossa le bűneink a megcsúfolt
Bárány.*

(A Winkler-kódex a latint is közli, némi változattal a hiteles szöveghez képest, melyet Sík Sándor tolmácsolt.) S végül lássuk egy nyilván a „Patris sapientia“ hatása alatt keletkezett magyarországi hóraének sextáját, — ennek az éneknek Szűz Mária a középpontja; ez is Kájoni énekeskönyvében maradt fenn, s a fordítás Babits Mihályé:

*Vas szögekkel szögezve hatodik hórára
szeme előtt vonták a magas Kereszt-
fára.
Megzúzva szent tagjai, folyt a vér
belőle;
s búbánattal töltözött a világ Urnöje.*

Folytathatnók az idézeteket, a hasonlítását, tallózást, a példák fölhozását: mind csak arról győzne meg, mennyire élő líra ez a himnuszköltészet, s mennyire értékes, hű, nemes, gazdag Sík Sándor fordítása. A „Himnuszok könyve“ az utóbbi évek legszebb művei közé tartozik. Büszkék lehetünk rá.

Rónay György

RACINE: BERENICE. Benedek Marcell fordítása. Szalay Lajos rajzaival. (Új Idők.)

Ismerjük azokat az irodalomtörténeti mendemondákat, amelyek Racine *Bérénice*-ének megszületését körülrajazzák, s amelyeknek egyike szerint Angliai Henrietta, XIV. Lajos sógornője bujtotta föl a kor két nagy tragédiaíróját, hogy ugyanarról a témáról írjanak szomorújátékot, egymás tudta nélkül. Az irodalomtörténeti kutatás félig-meddig megdöntötte ezt a feltevést, de való, hogy Racine *Bérénice*-e mindössze nyole nappal Corneille *Titus és Berenice*-je előtt került színre 1670-ben, és igazi racine-i téma lévén, diadalt aratott az öreg vetélytárs darabja felett.

Racine nem minden büszkeség nélkül omlegeti műve előszavában, hogy oly tragédiát vitt sikerre, amelynek eseményanyagát Svetonius egyetlen mondatából merítette, hozzáadás nélkül: Titus, aki szenvedélyesen szerette Berenice-t s közhit szerint házasságot is ígért neki, uralkodásának első napjaiban elküldte Rómából, mindkettejük szíve ellenére. Az ilyen egyszerű bonyodalmú színdarabot — jól mondja a fordító — csak lírai értékei tarthatják életben. Ámde lefordítása annál nagyobb feladat, főleg ha fel kell áldozni az eredeti versformát, a párosrímű klasszikus alexandrint. Benedek Marcell a fordításához fűzött tanulmányában megindokolja, miért választotta a stílus-megtartás érdekében az elkerülhetetlenül népies jellegű magyar alexandrinus helyett az ötöd-hatodfeles, párrimes jambust. Az alexandrin elvetésével viszont elvesz a racine-i sorok ünnepélyes redője, elégikus kitartottsága, amely oly szoros összefügg a klasszikus ízzel. A tízszótagos jambikus sor jóval könnyedebbé, pergőbbé tömöríti a lágy, komoly, elégikusan lassú racine-i verssort, így hangulatát is megváltoztatja, a gyorsan rávágó rím túlságosan hang-

súlyossá válik, s olykor az értelmi visszazsáadás pontosságát is veszélybe kerül. Lehet, hogy más forma még ennire sem felel meg az eredeti hangulatának, de akkor ugylátszik, csakugyan igaz volt Kosztolányinak abban, hogy Racine-t nem lehet igazán magyarra fordítani.

Annál nagyobb érdeme Benedek Marcellnak, hogy mégis vállalkozott erre a házagpótló feladatra, és — tegyük hozzá — sikerrel birkózott meg vele. Az eredeti szöveg elégikus líráját, költőiségét természetesen nem adhatta vissza hiánytalanul, de stílusban zavartalanul vezet végig a racine-i hősök érzelemhullámzásán, s meg kell adnunk: a tömörség olykor még előnyére is válik a szövegnek. Például az ily részletekben:

Paulin: Berenice holnap már száz nép ura lesz!

Titus: Ily fájdalomra gyöngé vigasz ez...

A gyöngébb sorokért remeklő részletek kárpótolnak, például Titus eszaváiban:

... Tudom, mily gyötrelmek felé futok; Nélküled, érzem, élni sem tudok, Szívem önmagamtól pártol el — De most nem élni: uralkodni kell!

Igen érdekes a színdarab írói előszava is. Nem egy mai szerzőnk megszívlelhetné a XVII. századi szerző szavait: „Vannak, akik azt hiszik, hogy ez az egyszerűség a költői lelemény hiányára vall. Nem gondolják meg, hogy a lelemény az, ha e semmiből valamit csinálunk, s a sok mellékes esemény mindíg oly költők menedéke volt, akik nem éreztek tehetségükben sem elég bőséget, sem elég erőt, hogy öt felvonáson keresztül leköcsék nézőiket egy egyszerű cselekménnyel, amelyet a szenvedélyek hevessége, az érzések szépsége és a kifejezés finomsága támogat...” Ezeknek a szavaknak igazságára többnyire csak egy-egy külföldi színdarab ébreszt rá olykor bennünket színpadainkon.

A szépkiállítás kötetben Szalay Lajos szuggesztív rajzai érdekesen egyesítik a klasszikus ízt az elnagyoló modernséggel.

Makay Gusztáv

IGNÁCZ RÓZSA: KÉT ÉLET. (Dante kiadás.)

Az egyik élet, melyről a közismert erdélyi író ír s mellyel egyre nagyobb arányokban kibontakozó tehetségének újabb tanujelét adja, Akta Bertáé, aki félig gyermek még, mikor az erdélyi magyarságra minden súlyával ránehezedik a kisebbségi sors s ezzel az ő sorsa is megpecsételődik. Mikor a számukra otthont és kenyeret jelentő pénzügyőri kis épület címert cserél, Akta Bertának ez sok egyéb közt azt is jelenti, hogy abba kell hagynia iskoláit s egy román állami hivatal íróasztalához kényszerül, mint másoló. Tizennégy éves, lelkes, ambiciózus, az ifjúság bájjával tündöklő fiatal lány, mikor — hogy nyomorgó családján segítsen — letelepszik ehhez a rozzant és rendkívül kényelmetlen íróasztalhoz. S harmincon jóval túl lévő, a testi-lelki robotban felőrldött, szürke arcú nő az, hátán a sok görnyedéstől származó púppal, mikor felkél onnét. Az immár megnyílt sorompókon átjön az anyaországba, hogy maradék erejével próbálja magát hasznossá tenni, újra — mások érdekében. Ez sikerül is neki, mikor végül is hivatását, lelki egyensúlyát, sőt egyéni életének megoldását is a beteg és nyomorék gyermekek között találja meg.

Ignác Rózsa ezt a látszólag szürke, semmitmondó kis életet, kiváló lélekletésével s kifejezőkészségével olyan magasságba emeli, hogy mindnyájunknak meg kell hajolni az előtt a hősie magatartás előtt, mellyel Akta Berta a poros iratok rabságában, s az öt gyötrő környezetben harcol és mindvégig kitart helyén. Egyike azoknak a kemény láncszemeknek, melyek széttörhetetlenül állták húsz esztendő feszítő próbáját s végül is csorbítatlanul őrizték meg és adták át a magyar lelkiség belső erejét.

A másik kis életrajz ifjú Török Istváné. Fiatal fiú még, korára nézve gyermeknek számít. A harc, mely válóféiben lévő anyja és apja között dúl, állandó nyugtalan és feszült atmoszférát teremt körülötte. Ez a légkör nem csupán megzavarja és tönkreteszi — épp ebben a kényes és a nevelők részéről a legtöbb tapintatot igénylő korban — az amúgy is túlérzékeny fiú gyenge idegzetét, hanem miközben betegesen sóvárog a szülői szeretetet és a családi béke után, legyengült szervezetét valóban súlyos be-

tegeég támadja meg. Végül is agyonzaklatott lényé az öngyilkosságban keres megoldást, abban a reményben, hogy szülei az ő sírja felett találkoznak s új életet kezdenek majd, utólag ismerve fel gyermekük érettük hozott áldozatát.

Ignác Rózsa, akinek egyébként egyik fő erőssége alakjainak egészséges életereje, minden nehézséggel dacoló keménysége, ebben a kis életrajzban letér szokott útjáról. Úgy mondhatnánk, a francia dekadensek betegesen túlérzékeny és ingoványos területére rándul ki, mely talán nem egészen az ő formája. Tehetsége itt is megállja a próbát, de az író valódi értékét ezután is minden bizonytalanság és sajtósággal egyéni és eleveenségtől duzzadó irányba képviseli, melynek nagyszerű hajtasait anynyi szeretettel fogadta eddig is a magyar közönség.

Molnár Mihály

VÉGH GYÖRGY: VIHAROK JÖNNEK. (*Bersényi kiadás.*) A mai tudományos vizsgálódás nem tesz különbséget végtelen nagy és végtelen kicsi között. Nemcsak a világűrbe lehet kalandokra indulni, egyetlen vízcsepp is az élet nyüzsgő gazdagságát rejt magában s akik az atomok robbantásáról álmodnak, versenyeznek merészségben a világot egy külső fix pont segítségével sarkaitól kifordító Archimédessel. A valamikor közkeletű szállóige: *vihar egy pohár vízben*, szintén tartogat annyi látványt és meglepetést, mint a hajdankor számára Jupiter színjátéka.

Amikor Végh György új verseskötetnek címében azt mondja: *Viharok jönnek*, nem ígér többet, mint azt a bizonyos vihart a pohárban, bár a serleg maga a költő lelke. Romantikus távolállást jelent ez, vágódást valami után, ami egészen elemi, ami kívülről jön, ami áttöri az ifjúság tündöklő üvegfalát.

*Merüljek el zúgó örvényekben,
uszíts rád ezer vihart.
Szélvész és jégeső, hadd tépjenek,
mint tölgyeket a fürgeteg —
Villám szabadlja gyatra testemet:
hogy jó legyek, igaz legyek.*

A külső, a valódi vihar nincs itt, de az ég nosztalgia annál erősebb örvé-

nyeket kavár a költő lelkében, abban a pillanatban, amikor eljutott a fájó romantikus felismeréshez:

*Villám és szél, felhő és köd s vihar
messzebb van tőlem, mint Tűztől a Víz.*

És ugyancsak az ifjúság a rögtön újraéledő bizalom a láncsörgető erőfeszítés hasztalannak vallott próbái után. Ugyanebből a Shelley nyugati szélhez írt ódájának nagy szárnyait próbálgató versből idézzük a következő sorokat is, hogy kitűnjék, a romantikus hangulatörvény hány réteget vet fel a költő lelkében, egyazon megrendülés alkalmából:

*Uram, csönded maholnap rámrivall
s enyém lesznek, vagy én leszek talán:
villám és szél, felhő és köd s vihar —
ha meghintáz az érlelő Magány
s gyógygyeül elfogad az Óceán.*

A költő tudja, hogy kétféle magány van, az egyik, amelyet nagybetűvel ír, mert már nem is állapot, hanem misztikus erő, mely formálja a lelket, a másik fajtát azonban az ifjúság vattázza a lélek köré, hogy a behulló élmények puhára essenek:

*A zöld magányt mindig nagyon
szerettem,
de álmaimból mégis lepke lett —
hiába őriztem jászmin keretben
két bolyhos 'kis cicát' ágyam felett.*

„Szeleburdi vázlatnak” mondja a cím ezt a kis rögtönzést, mely nem áll egyedül: társainak egész serege tanuskodik a groteszk játékos kedvről, az ifjúság nagy démonáról, melynek létüket köszönhetik. A két ellenpólus, kamazsos fintor és sóvárgott férfi-hivatásvállalás teszi jellegzetessé ezt a — még egyszer leírjuk — romantikus lírát. Végh György legfőbb érdeme és vonzóereje, hogy beleveti magát a lehetőségekbe, melyeket a stílus felkínál, ugyanakkor azonban vigyáz rá, hogy a lázadó tartalom ne csorduljon ki a pohár szegélyén.

Formailag ez azt jelenti, hogy nem szakad el a kor impresszionistának mondható s általában a tájak metaforái által éltetett lírájától fegyelemben és mértéktartásban. De egyúttal megnöveli költészetének hatósugarát, befelé az irracionális, kifelé pedig a túlérzékeny zeneiség-kettős programjával. Nemcsak a szavakat és kifejezéseket válogatja ki, gondosan vigyázva

az ötvözet zenei pengésére, mint a harangöntők, hanem a ritmusokat és versformákat is. Költeményeit úgy kíséri végig az időmérték, mint vonatok útját a villamos póznák sora. Bár elsőrendű fontosságot soha nem nyer, öncélú rímjátékot vagy formabravurokat nem keres, mert ennek a lírának, akár milyen paradoxul is hangozzék, mégis legfőbb célja a mondanivaló.

Ha a világ csak hangulat, mint az impresszionisták hirdették, az ifjúság is csak egy állapot. Önmagától nem gazdag, de azzá teszi a gazdagság igénye. Bűbája a ziláltság, termékenysége a sóvárgás, fegyelve a póz, merészsége a modorosság, klasszicizmusa az elhasználatlanság. Sokasítani lehetne a példákat Végh György könyvéből, a fiatal költő második kötetéből, mely egy nagy lépéssel, tovább viszi az első kötet, a *Havas éjszakák* mondanivalóját, bármennyire fáj, szeretne búcsút mondani neki. A búcsú tüzétől égnek a nagy versek, ódai fellobbanásai és elégikus panaszai, meghittlen lemondó játékos ujjgyakorlatai. Nem csekély feladat, büszkeség és merészség kell hozzá. Az, amit Nietzsche „Sternemoral“-nak nevezett. S a véletlen úgy akarta, hogy erről a csillagsorsról valljon a könyv utolsó verse, a *Párduc-szonett*, a Párducról, melynek sörénye lobog a holdtalan éjben „roppant ugrásra készen a Semmiség ködében.“

Vajda Endre

AZ IFJÚSÁG KLASSZIKUSAI. A Don Quijote és a Koldus és királyfi
Mándy Iván átdolgozásában.

Régi igazság, hogy az irodalmi tűpróbát kiállott remekművek a legalkalmasabbak ifjúsági olvasmányul. A tökéletes szerkezet, a vonzó stílus, színes, sokrétű alakok és az örök emberi meglátása — hiszen milyen más sajátságokat tulajdoníthatunk a remekműnek — feltétlenül kielégítik az irodalmi rendszerektől és a rendszertelen modern élettől fertőzeten gondolkodású gyermek érdeklődését. E jelben készült a Vigilia két új ifjúsági könyve. A kettő közül mindenesetre, maradéktalan értéke és híre miatt, a *Don Quijote* tarthat számot nagyobb figyelemre.

A *Don Quijote* átdolgozása igen vesélyes feladat: a cselekmény és eszme viszonyának tökéletes meglátása, a mese

és morál pontos adagolása, komikum és melankólia egyensúlya ezer csapdát tartogat a gyanutlan átdolgozóknak. Különösen fontolóra kell vennie az „ingenioso hidalgo“ jellemének kettősségét, fenség és nevetésség keverékét, amely az abszolút erkölcsnek a gyakorlati világban bekövetkező csődjét példázza és amelyről, Thomas Mannal szólva, „az embernek szinte az a benyomása, mintha a költő ezt a magasabbrendű erkölcsi lélek természetes és elkerülhetetlen antinómiájaként kívánná bemutatni“. Dícséretére válik Mándy Ivánnak, hogy a számos útvesztő között rátalált a helyes útra. Az átdolgozás az ifjúságnak készült és ezzel már eleve meg volt határozva a könyv mulatságos jellege, Mándy Iván még sem esik abba a hibába, amelybe elődei, t. i. eszme és eszmény mellőzésébe. Hőbortos Don Quijoteja lelkesíteni és megindítani is tud, — legkivált a haldoklási jelenetben, Sancho Panzája pedig gyakran emelkedik fel a komikum vaskos világából a bensőségesebb, könnyek között nevetető humoréba. Úgy szólván minden egyes része kacagtatásra készet. Kár, hogy a legifjabb Cervantes a nevetetés arányait eltúlozva, néha tisztességtelen eszközöket használ: pesties szójátékokat, nyegle kiszólásokat és csibészszavakat. Így olvashatjuk, hogy Don Quijote hü fegyvermökének az együttes „meglógást“ tanácsolja. Azonban érdemei, az élénk, fordulatlan párbeszédék és az árnyalatosan rajzolt figurák, elfeledtetik ezt a könnyelműséget. Biztos szemmel ismeri fel az epizódok kisebb vagy nagyobb jelentőségét; pl. nagyon helyesen látja, hogy az orosz-lán-kalandnak döntő fontossága van a főhős jelleme szempontjából. Csak a teljes elismerés hangján szólhatunk Györy Miklós munkájáról, a könyvet díszítő szellemes és ötletes rajzokról.

A Koldus és királyfi átdolgozása nem tűnik feltétlenül szükségesnek. A régi fordítás szertartásos és talán kissé cikornyás stílusa nem volt idegen a regény hűvös, északi levegőjétől, de befejezett tényként vizsgálva az új átdolgozást, készségesen valljuk meg, hogy az átdolgozó itt is jó, alapos munkát végzett. Kitűnően érzékelteti az eredeti keserű humorát és helyes ösztönnel domborítja ki humánus célzatát. Különösen kiemelkedik a csavargó-gyűlés és Tom

Canty udvari életének leírása. Egyedül az áthidalást szolgáló monologue intériureók helyenkénti nehézsége zavarja a mű élvezetét. *Korcsmáros Pál* rajzai stílusosan egészítik ki a történetet.

Bár szekundér-természetű alkotásokkal állunk szemben, *Mándy Iván* prózaírói sajátosságai mégis többé-kevésbé világos körvonalakkal rajzolódnak ki előttünk. Legművészeibek párbeszédei és ezek segítségével, valamint külső, leírásokon és cselekedeteken alapuló, jellemzéssel teremtett figurái. Stílusa jellegzetes „style coupé”, mely egyszerre tükröz fanyar kiábrándultságot és fölényes íróniát. Természeti érzéke szinte teljesen hiányzik. Tulajdonságairól hátrózott tudomása van és visszaél velük: erényeit néha szemfárasztásig esillogtatja, hibái kiküszöbölésére viszont csak egy-két félig vállalt kísérletet tesz. Röviden összefoglalva az érdekl, aminek egy igazi író érdekelnie kell: az ember.

Rába György

BAUDELAIRE: VERSEK. (*Poézis-kiadás, 1943.*) Baudelaire magyarországi irodalomtörténeti sorsa mindmáig kedvezően alakult: eleinte, ritka kivételképen, csak az igazi költészet hívei kedvelték, majd Ady óta felszabadító hatása és meggyőző ereje mindinkább nyilvánvalóvá vált. Az első teljes *Fleurs du Mal* két nyugatos nemzedék verskultúráját képviselte: Babits ideges nyugtalansága, Tóth Árpád merengő szépségáhitata mellett Szabó Lőrinc fiatalos heve és szabad szóképe valami magyaros Baudelaire-ízt képviselt. — Új költő jelentkezik mostan, és mindjárt Baudelaire verseiből szemelget; mindenesetre kezdő költőnek kiváló erőpróba. Szily Ernő fordításainak átlagosra sikerült helyei már költőre vallanak, néhány eredetien nagy Baudelaire-verset meglepően jól fordított magyarra. *Bohémiens en voyage* egyike a sikerültebb fordításainak, míg a *Le crépuscule du matin*, *A une melabraise*, *Le balcon* és *Allégorie* szerencsés fordítások, az eddig ismerteknek sok tekintetben méltó párjai; kétségtelenül lemarad abban a versenyben, mely a híres *Parfum exotique* és az *Une charogne* magyar megfelelőiért indult. Jávara írandó, hogy nagy elődeivel nem kél versenyre, és e verseknek inkább

pontos és filológiai, mint költői átültetésére törekszik, jól ellenőrizhető az eredeti alapján. Szily Ernő kétségtelenül meggyőző tehetsége fölül a fordítás nehezebb erőpróbája ellenére. Fordításai mellé, igen szerényen, odateszi az eredeti szöveget is, hogy fordítói vállalkozása egybevethető legyen.

Paku Imre

GYÖRFFY ISTVÁN: MAGYAR FALU — MAGYAR HÁZ. (*Turulkiadás, 1943.*) Györfly István tanulmányai, elsőrendű forrásai, nemcsak szakszerűségük avatja a magyar tudományos irodalom jellemző alkotósaivá, hanem szokatlanul világos és tiszta stílusuk a magyar észjárásnak arról a képességéről tanuskodik, hogy a komoly tudásnak közlésére elegendő a legegyszerűbb nyelv.

A magyar találékonyság és alkalmazkodóképeség nagyszerűségéről győződhetünk meg, ha egymásután olvaszuk Györfly István pompás fejtegetéseit a magyar településmódról, a hátrészek kialakulásáról, a régi útirányok kialakulásáról, a falvak alapításáról, a telekformákról, a házépítés legkülönbözőbb típusairól és végül a pásztorhajlékokról. Györfly István szinte minden adatát a helyszínen jegyezte fel, valamennyi megállapítását ellenőrizte és a valósághoz mérten értékelt. A táj, a föld, és az éghajlat fokozatosan átalakítja a nomád lakosságot, előbb pásztorokalyibákba kényszeríti, majd sárkunyhókba kergeti, míg végül a falusi településben hozzászokik a közösségi élet legprimitívebb változatához és szokásaihoz. Mindenik esetben a nép egyszerű fiát a ridég célszerűség vezeti, valóságérzéke és praktikussághajlama szabja meg az építendő hajlék méreteit, formáit és díszítéseit. Természetesen ezek a materialista elvek korántsem érvényesülnek népünk köznapi életében oly ridegen, hiszen akkor a népköltészet és népművészet nem alakulhatott volna ki.

A magyar jelleg meghatározásához Györfly István tárgyi bizonyítékokkal és belső párhuzamokkal szolgál. A tárgyi magyar néprajz példaadó munkásának kell őt tekinteni, követése elveinek és munkamódjának alázatos és áhítatos folytatásában áll.

Paku Imre

A VIGILIA könyvei

Thornton Wilder:

Sorsom az ég

„A mi kis városunk“ nagysikerű szerző-
jének új szatirikus regénye P 13.60

Ijjas Antal:

Széchenyi kapitány P 12.40

Horváth Béla:

Hol vagy te nép? P 10.80

Az IFJÚSÁG KLASSZIKUSAI sorozatból

Cervantes:

Don Quijote

Mándy Iván átdolgozásában,
Györy Miklós rajzaival P 15.80

Mark Twain:

Koldus és királyfi

Mándy Iván átdolgozásában,
Korcsmáros Pál rajzaival P 15.80

Előkészületben:

H. E. Beecher Stowe:

Tamás bácsi kunyhója

Mándy Iván átdolgozása kb P 16.—

Georges James:

Robin Hood

Mándy Iván átdolgozása kb P 16.—

A MAGYAR KÖNYV NAPJA

1944 június hó 1, 2, 3.

A Könyvnap: nemzeti ünnep a magyar szellem parádéja, a magyar kultúra és a magyar tehetség demonstrációja.

A Magyar Könyv Napján elindul a könyv az olvasó felé, hogy méltóan képviselje a magyar szellemet, a magyar szellemben a nemzeti öntudatot

A Magyar Könyvnap könyveit a magyar könyv barátainak, a magyar kultúra híveinek szeretetébe ajánljuk.

Surányi Miklós: Egyedül vagyunk.

Történelmi regény. Három kötet, egykötetbe kötve.

A történelemnek egyik legérdekesebb korszaka a francia forradalom és a negyvennyolcas idők közti félszázad és ennek a csodálatos forrongó korszaknak, az új világ születésének egyik legérdekesebb hőse, Széchenyi István. Széchenyi István igazi regényhős; lelki fejlődése minden igazi író fantáziáját izgathatta, foglalkoztatta, de, hogy Széchenyi életének regénye, a magyarság hősi korszakának ez a monumentális eposza megszülethessen, ehhez Surányi Miklós írói tehetsége, lélekbelátása és tudása kellett. Nemcsak az ember szívébe, lelkébe lát bele, hanem megérti, megmagyarázza, közel tudja hozni hozzánk ezt az egész korszakot is, amelyben a regény hőse élt.

Surányi Miklós hatalmas alkotása nemcsak egy ember, hanem egy nemzet regénye is.

Bókay János: Hősnő

című nagyszabású regénye.

A legtisztább és legigazibb emberi értékek valóságos himnusza ez a regény. A „Hősnő” előtt élete egyik válságos korszakában felragyog egy férfi alakján át a magasabbrendű élet káprázata, ám a „szürke” vezérigazgatói titkárnő csakhamar ráeszmél a nagyvilági környezet riasztó érzelmi sivárságára. Boldogan menekül vissza a hűség, az önfeláldozás, az áldozat világába, amelynek ő a „Hősnő”-je. Bókay János bensőséges lírájával, bravúros elbeszélőtehetségével tündököl ez a nőalak és megragadó története.

Lyka Károly: Kis könyv a művészetről.

Lyka Károly megtanítja látni a laikust, aki érdeklődve indul el megismerni a művészet csodálatos birodalmát. Megmagyarázza merre menjen, mit nézzen, mire figyeljen, hogy meglássa és megértse a műalkotás, a kép, a szobor külön életét. Az emberek érdeklődéssel indulnak el Lyka Károly vezetésével a művészet világába. Lyka Károly tanít, de olyan élvezetes és szórakoztató formában, hogy minden olvasó boldogan vállalja a tanítvány szerepét.

Új Idők Irodalmi Intézet Rt. (Singer és Wolfner) kiadása, Budapest.

Révay tavaszi újdonságai:

Gustave Flaubert: Három mese.

Flaubert három kisregénye, „Egy jámbor lélek“, „Irgalmas szent Julián legendája“ és „Herodiás“ — a világirodalom három remeke.

Gogoly: Holt lelkek.

Az orosz realizmus megalapítójának világhírű regénye, az orosz élet monumentális rajza. Fordította Szabó Endre. A bevezető tanulmányt Szerb Antal írta.

Francis Jammes: A nyúl regénye.

Jammes csodálatos kisregénye, Nyúl úrról, Szent Ferencről és az állatok paradicsomáról Rónay György fordításában. Vele egy kötetben a híres „Almaide d'Étremont“, melyet Kállay Miklós fordított.

Márai Sándor: Bolhapiac.

A „Bolhapiac“ és a „Műsoron kívül“ válogatott darabjai: ragyogóan szellemes, fölényes és elragadó remekművek. Elbűvölő tűzijáték, humor, irónia és mély líra remeklései.

Móra Ferenc: Válogatott elbeszélések.

A kiváló író legszebb elbeszéléseinek gyűjteménye. Ezek a jóízű, tiszta hangú, meleg humorú novellák az újabb magyar irodalom nagy értékei.

Arthur Rimbaud: Versek.

A modern líra úttörőjének, a századvégi francia líra legnagyobb alakjának rejtelmes szépségű versei, Rónay György művészi fordításában, nagy bevezető életrajzával és gazdag jegyzeteivel.

Shakespeare: Romeo és Julia.

Shakespeare remekműve a lángoló szerelem himnusza, a színpad örök sikere. A remekművet Kosztolányi Dezső fordította, ragyogó művészettel, híven a magyar Shakespeare-fordítás klasszikus hagyományaihoz.

Thornton Wilder: Szent Lajos király hídja.

A Vígszínház új nagy sikere szerzőjének, a modern amerikai irodalom kimagasló alakjának regénye. A klasszikus művet Kosztolányi Dezső fordította és ő írt hozzá bevezető írói arcképet.

A Franklin Társulat tavaszi könyvei:

Kornis Gyula: Magyar filozófusok.

Nagy filozófusunk tanulmányai a magyar bölcselet fejlődéséről és az újabb magyar bölcseleti rendszerekről számolnak be, világos, mindenki számára érthető nyelven.

Mikszáth Kálmán: A Noszty fiú esete Tóth Marival.

Schöpflin Aladár Mikszáth-könyvében ezt írja erről a regényről: „Ebben a regényben bizonyította be Mikszáth legmeggyőzőbben, hogy nála a humor nem írói hatás-eszköz, hanem az élet sajátos szemlélete.“

Urho Karhumäki: A bajnok.

Sportregény és irodalmi igényű mű; a finn táj leírásával, derűsen rajzolt alakjaival s fiatalos optimizmusával megragad minden olvasót.

Maurice Maeterlinck: A természetek élete.

A Nobel-díjas író különös világba vezet bennünket, a földalatti természetmennyek útvesztőibe; ugyanakkor mély gondolatokat vet fel a természet hatalmáról, az állatok és az emberek társadalmáról.

Rainer Maria Rilke: Válogatott versei.

A félelem metafizikai mélysége, a megrendült szájalom s a gyermekkor örökké élő varázsa aranyozza be Rilke költeményeit.

Krúdy Gyula: Boldogult úrfikoromban.

Ez a könyv a századeleji Pest csodálatos legendája, Krúdy Gyula legérettebb, legegényibb írása.

Boldizsár Iván: Téli párba.

Az orosz tél ennek a kötetnek az igazi hőse, meg a dermedt föld, a roppant mozdulatlanság, az elleneséges égbolt; magyar katonaecek merülnek fel előttünk a határtalan ködből, az ismeretlen tájban.